

**Mari Laaksonen**

***DIFFÉRANCEN* TEKO**

**Performatiivisuus Jacques Derridan filosofisessa kirjoituksessa**

Filosofia

pro gradu-tutkielma

Syyslukukausi 2014

Yhteiskuntatieteellinen laitos

Jyväskylän yliopisto

# TIIVISTELMÄ

## *DIFFÉRANCEN* TEKO

### Performatiivisuus Jacques Derridan filosofisessa kirjoituksessa

Mari Laaksonen

Filosofia

pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteellinen laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: Olli-Pekka Moisio ja Jussi Backman

Syyslukukausi 2014

59 sivua

Tässä tutkielmassa sovellan J.L. Austinin performatiivisuuden käsitettä ranskalaisfilosofi Jacques Derridan muotoileman *différance* käsitteen analyysiin fonosentrismin kritiikin sekä strategisen kirjoituksen konteksteissa.

Performatiivin käsitteen tausta on J.L. Austin tekemässä erottelussa performatiivisten ja konstatiivisten lausumien välille. Konstatiivit viittaavat lausumiin, jotka kuvailevat jotakin asiantilaa. Performatiiviset ilmaukset viittaavat sen sijaan kielellisen ilmauksen toiminnalliseen ulottuvuuteen, ja ovat esimerkiksi kehoituksia tai käskyjä. Austin muotoili käsitteensä alun perin puhutun kielen analyysiin pitkälti rakentuneissa sosiaalisissa tilanteissa. Jonathan Cullerin sekä Jacques Derridan kommenttien kautta pyrin tutkielmassani lähestymään kysymystä siitä, miten performatiivin käsitettä voitaisiin soveltaa tekstuaalisessa ympäristössä.

Fonosentrismi viittaa Derridan analysoimaan, filosofian traditiossa toistuvaan puheen ja kirjoituksen väliseen hierarkiseen vastakkainasetteluun, jossa puhe mielletään ensisijaiseksi, ja kirjoitus puheen kuvaksi. Tutkielmassani käyttämä dekonstruktion tai strategisen kirjoituksen käsite on Derridan varhainen muotoilu. Tässä muotoilussa dekonstruktio nähdään kaksivaiheisena prosessina, joka kulkee hierarkisen vastakkainasettelun kääntävän ”nurinkääntämisen vaiheen” sekä filosofisten kentän dekonstruktiivisen uudelleen järjestämisen kautta. Toiselle vaiheella on olennaista, että se pystyy jollain tavoin perustelemaan eroamisen dekonstruoitavalta kentältä. Suhteessa näihin kahteen käsitteeseen analysoin Derridan *différance* performatiivista luonnetta.

Uudissanan *différance* muotoilu perustuu ääntymättömään eroon sanan *différance* ja ranskan kielen eroa tarkoittavan sanan *différence* välillä. Äänteellinen puhe ei pysty tuottamaan kielellistä erottelua käsitteiden välillä, vaan puhuttu muoto joutuu aina viittaamaan kirjoitettuun muotoon. Suhteessa fonosentriseen traditioon – eli puheen ja kirjoituksen väliseen hierarkkiseen vastakkainasetteluun, jossa puhe arvotetaan kirjoitusta korkeammalle – *différance* voidaan nähdä kääntävän ympäri puheen ja kirjoituksen välisen hierarkian. Toisaalta *différance* järjestää kenttää tavalla, joka tekee hierarkkisen ja binaarisen suhteen mahdolltomaksi. *Différance* asettuminen filosofiassa toistuvien vastakkainasettelujen, kuten puhe-kirjoitus, läsnäolo-poissaolo, olennainen-marginaalinen, tuolle puolen tuottaa filosofisten käsityksen kentälle tilan, jota ei ollut ennen *différance* ilmaantumista, ja joka ei enää ole ymmärrettävissä tradition vastakkainasetteluista käsin. Pyrin tässä tutkielmassa käsitteellistämään tätä kirjoituksen toimintaa performatiivisuuden kautta.

**Avainsanat:** Jacques Derrida, J. L. Austin, performatiivisuus, dekonstruktio, *différance*

# SISÄLLYS

1	JOHDANNOKSI	5
2	TEON MERKKI	9
2.1	Tekevästä kielestä	9
2.2	Austinin performatiivi	9
2.3	Onnistunut performatiivi	12
2.4	Soveltamisen rajat	14
3	TEKSTUAALINEN PERFORMATIIVI	16
3.1	Kritiikin sanoja	16
3.2	Yksiselitteinen teko – intentionaalisuudesta	16
3.3	Parasitismi – toistettavuudesta	20
3.4	Tekstuaalinen performatiivi?	23
4	STRATEGINEN KIRJOITUS	25
4.1	Dekonstruktio(i)sta	25
4.2	Strateginen kirjoitus	26
4.3	Puhe / kirjoitus	29
4.4	Uudelleen järjestävä kirjoitus	32
5	<i>DIFFÉRANCEN</i> TEKO	34
5.1.	<i>Différance</i>	34
5.2	<i>Différance</i> ja binaariset vastinparit	35
5.3	A:n pyramidinen hiljaisuus	39
5.4	”Strategia vailla päämäärää”	45
6	YHTEENVETO	49
7	KIRJALLISUUS	56

# 1 JOHDANNOKSI

Aion puhua yhdestä kirjaimesta. (Derrida 2003, 246.)

Esseen ”*Différance*” alkuperä on Ranskan filosofiselle yhdistykselle pidetyn *puheen kirjoitetussa* muodossa. Esseessä tämä asetelma on eksplisiittisesti *kirjoitettu* auki – ”lausun nyt ääneen Ranskan filosofisen yhdistyksen jäsenille” (emt., 247) – mikä tekstuaalisena tekona, performatiivina, voidaan tulkita viittauksena esseen ”*Différance*” yhtenä punaisena lankana kulkevaan puheen ja kirjoituksen väliseen *eroon (différence)*. ”*Différance*” on itse asiassa hyvin tiheä kudelma puheen ja kirjoituksen eroon viittaavia tekstuaalisia performatiiveja, lähtien liikkeelle itse *différencen* käsitteen muotoilusta: ääntymättömästä eroista *différencen* ja *différencen* välillä.

Jacques Derrida (1930–2004) syntyi Algeriassa, aloitti opintonsa École Normale Supérieuressä vuonna 1952 ja opiskeli siellä samanaikaisesti muun muassa Gilles Deleuzen, Michel Foucault’n sekä Luce Irigarayn kanssa. 1950-luvun Ranskassa fenomenologialla oli suuri vaikutus, ja Derrida tutustui erityisesti Edmund Husserlin ajatteluun. Derridan kirjoitti päättötyönsä (1952–53) Husserlista ja käänsi tämän teoksia ranskan kielelle. 1960-luvun aikana Derrida kiinnostui Martin Heideggerin ja Emmanuel Levinasin tuotannosta, ja filosofisen vaikuttajan lisäksi Levinasista tuli myös Derridan pitkäaikainen ystävä. (Lawlor 2014.) Myös Ludwig Wittgensteinin mahdollisesta vaikutuksesta on käyty paljon keskustelua, jota on eritellyt esimerkiksi James Helgeson (2011).

Vaikka Derrida harjoittikin filosofiaa akateemisessa kontekstissa, hänen tekstinsä ja tapansa kirjoittaa poikkeavat huomattavasti tieteellisen kirjoituksen konventioista. Derridan tyyliä onkin kuvailtu enemmän mielikuvia herättäväksi kuin argumentoivaksi, tai enemmän kirjalliseksi kuin filosofiseksi (emt.). Tradition kriteerejä vastaan sekä sisältöjen että tyylin

tasolla kääntyvä kirjoitustapa on omalta osaltaan laajentanut Derridan lukijakuntaa, mutta samanaikaisesti myös vaikeuttanut tekstien vastaanottoa (Ikonen & Porttikivi 2003, 7.) Ongelmat näyttäisivät kytkeytyvän juuri Derridan tekstien epätavanomaiseen muotoon. Derridan ajattelun onkin syytetty ”hyökkäävän järjen, totuuden ja tutkimuksen arvoja vastaan” (emt., 8).

Esseen ”*Différance*” ensi katsomalta triviaalilta tai marginaaliselta vaikuttava juonne on jo kertaalleen mainittu *différencen* a:n äännettömyys, eli ääntymättömäksi jäävä ero Derridan uudissanan *différance* ja ranskan kielen eroa tarkoittavan sanan *différence* välillä. Tämän hiljaisuuden erittelylle on esseen ensimmäisten neljän sivun lisäksi omistettu myös ohjelmallinen ensilause, aikomus puhua yhdestä kirjaimesta (Derrida 2003, 246–249). Myös tämä tutkielma on yritys puhua yhdestä kirjaimesta sekä erityisesti siitä, miten tästä yhdestä kirjaimesta voisi olla mahdollista puhua.

Aikomukseni on lukea esseetä ”*Différance*” suhteessa *fonosentrismiin* ja *dekonstruktion* käsitteisiin. Fonosentrismi on Derridan muotoilema käsite, joka viittaa filosofian traditiossa toistuvaan hierarkkiseen vastakkainasetteluun puheen ja kirjoituksen välillä. Fonosentrismi kytkeytyy muihin binaarioppositioihin, kuten merkitsijän ja merkityn tai filosofian ja kaunokirjallisuuden välisiin vastakkainasetteluihin. Käsite on läheistä sukua laajemmalle logosentrismiin (*logos*, ”sana, puhe, perusteltu väite, järki”) käsitteelle, joka viittaa alkuperäisen läsnäolon oletukseen filosofiassa, jossa alkuperän ja perustuksen etsintä korostuvat (Wortham 2010, 89). Dekonstruktio puolestaan viittaa yleisesti lukemisen ja kirjoittamisen strategioihin, jotka pyrkivät purkamaan ja järjestämään uudelleen jo olemassa olevia tekstejä, rakenteita tai käytäntöjä. Dekonstruktioille on kuitenkin vaikea antaa yksiselitteistä määritelmää, sillä käsite muotoutuu ja muuntuu Derridan ajattelun ja tuotannon mukana.

Tutkielmani toiseksi käsitteelliseksi lähtökohdaksi olen valinnut brittifilosofi J. L. Austinin (1911–1960) *performatiivin* käsitteen. J. L. Austin opiskeli filosofiaa Oxfordissa. Varhaisia filosofia vaikuttajia Austinille olivat Aristoteles, Immanuel Kant, Gottfried Wilhelm Leibniz ja Platon. Aikalaisfilosofeista Austinia kiinnostivat muun muassa G. E. Moore, John Cook Wilson ja H. A. Prichard. Erityisesti kolmen viimeksi mainitun on nähty vaikuttaneen Austinin ainutlaatuisen filosofisen position muotoutumiseen. (Longworth 2013.)

Austinin kielifilosofisen löydöksen tavattomin puoli on Austinin mukaan siinä, ettei kielen performatiivisessa luonteessa ole mitään tavatonta, vaan pikemminkin päinvastoin: kielen toimittava ja tekevä luonne on niin syvälle sisäänrakennettu tapaamme *käyttää* kieltä ettei tämä toiminnallisuus kovin helposti avaudu tietoiselle kokemukselle. Filosofisen tradition ja historian auktoriteettien merkitys tavallemme käsittää ympäristön ilmiöitä on suuri, eikä ole kovin yllättävää, ettei kielen toiminnallisuus noussut laajempaan keskusteluun kuin vasta 1900-luvun loppupuolella. Vaikka jo Aristeleen *Retoriikka* kiinnitti huomiota kielenkäytön toiminnallisuuteen ja vaikuttavuuteen, ei performatiivisuus ollut kielenfilosofian ytimessä.

Austinin teoksessaan *How to Do Things with Words?* (2009) esittämä jaottelu kuvaileviin eli *konstatiivisiin* sekä tekeviin eli *performatiivisiin* ilmauksiin ei tietenkään ole aivan niin yksiselitteinen ja ongelmaton kuin ensi näkemältä vaikuttaa. Toisaalta tämä Austinin muotoilu ei sellaisenaan sovi tekstuaalisten performatiivien analyysiin johtuen teoretisoinnin sitoutumisesta sosiaalisiin puhetilanteisiin sekä eräänlaiseen yksiselitteisyyden vaatimukseen. Tämän tutkielman yksi päämäärä onkin pohtia, millä ehdoin ja missä määrin Austinin alkuperäistä käsitteellistä työtä voitaisiin avata filosofisen tai kaunokirjallisen ilmaisun ja tulkinnan suuntaan.

Filosofisessa tutkimuksen traditiossa kirjoituksen materiaalisuuteen, tyyleihin ja rakenteisiin on perinteisesti kiinnitetty suhteellisen vähän huomiota. Vaikka kirjallisuuden tutkimus onkin osoittanut performatiivisuuden käsitettä kohtaan jonkin verran kiinnostusta, ovat aiempien

tutkimusten käsitteelliset lähtökohdat olleet niin kaukana hyödyntämästäni performatiivisuuskäsityksestä, ettei niiden sisällyttäminen tutkielmaani ole näyttäytynyt mielekkäänä. Muotoiluissa on yleensä tukeuduttu myöhempisiin sosiaalikonstruktivistisiin teoretisointeihin, jotka ovat jokseenkin etäällä käyttämästäni Austinin alkuperäisestä muotoilusta. (Austinin, Judith Butlerin, Jean-François Lyotardin ja Derridan myöhäistuotannon teoretisoinneista ja näiden välisistä eroista ks. esim. Hillis Miller 2007 tai Culler 2007.) Niissä tapauksissa, joissa tutkimuksen lähtökohta on ollut Austinin teoretisoinnissa, on fokus kuitenkin yleensä ollut tekstuaalisten tekojen sijaan henkilöhahmojen suorittamissa puheakteissa dialogeissa.

Tutkielman rakenne on seuraavanlainen. Luvussa 2 käyn läpi tutkielmani teoreettisena taustana Austinin performatiivisuuden käsitettä, sekä pohdin performatiivin suhdetta kirjallis(uut)een Jonathan Cullerin ajattelun kautta. Luvussa 3 käyn läpi Derridan austinilaiseen performatiivisuuskäsitykseen kohdistamaa kritiikkiä. Luvussa 4 selvitän dekonstruktion ja fonosentrismin käsitteitä ja pohdin lyhyesti Derridan haastattelukokoelmassaan *Positioista* esittämään luonnostelua strategisesta kirjoittamisesta. Luvussa 5 esittelen ”*Différance*”-esseen dikotomisten vastinparien kyseenalaistamisen ja uudelleen järjestämisen näkökulmasta. Näkökulmani on rajattu erityisesti fonosentrisen tradition kritiikkiin. Lopuksi selventämään fonosentrismin kritiikin performatiivisuutta ”*Différance*”-esseessä.



## **2 TEON MERKKI**

### **2.1 Tekevästä kielestä**

Klassiset teoriat ovat usein painottaneet ilmauksia, jotka kuvaavat kielen ulkopuolista todellisuutta ja joille voidaan määrittää totuusarvo sen mukaan, kuvaavatko ne asiointiloja oikealla tavalla. Monet ilmauksistamme eivät kuitenkaan ole kuvauksia tai väittämiä. Esimerkiksi kysymykset ja erilaiset huudahdukset ja sanonnat ovat ilmauksia, jotka ovat usein jääneet kokonaan teorian ulkopuolelle. Yksi erityinen ryhmä kielellisiä ilmauksia, jotka ovat jääneet klassisten teorioiden marginaaleihin, ovat lauseet, jotka väitteen esittämisen sijasta suorittavat tai tekevät jotakin.

Olen valinnut lähtökohdiksi J. L. Austinin teoksessaan *How to Do Things with Words?* (1962) esittelemän performatiivin käsitteen. Teoksessaan Austin esitteli jaottelun tekeviin eli performatiivisiin ilmauksiin, jotka suorittavat jonkin teon, sekä konstatiivisiin eli perinteisen mallin mukaisiin kuvaileviin ja väittäviin ilmauksiin. Performatiivin käsite onkin kiinnostava siksi, että korostaessaan kielen toiminnallista luonnetta performatiivi asettuu vastahankaiseksi kielen kuvaavaa ja viittaavaa luonnetta korostaville käsityksille. Performatiivin käsite näyttäisi avaavan tilan, jossa kirjallisten ilmauksien mielekkyyttä ja merkitystä voidaan lähteä lähestymään ilman oletusta ilmauksien viittauskohteesta teoksen ulkopuolella.

### **2.2 Austinin performatiivi ja konstatiivi**

Austinin mukaan filosofit ovat liian pitkään olettaneet, että lausumat (*statement*)<sup>1</sup> ainoastaan kuvailevat tai toteavat erilaisia asiointiloja tai faktoja ja tekevät tämän joko todenmukaisesti tai virheellisesti. Kielentutkijat ovat kuitenkin Austinin mukaan säännöllisesti todenneet, etteivät kaikki lauseet ole lausumia väitteen mielessä, vaan lauseet ilmaisevat väitteiden ohella myös kysymyksiä, käskyjä tai toivomuksia. Todennettavuutta korostava ajattelu on kuitenkin pitänyt lausumia, jotka eivät täytä todennettavuusehtoa, jopa suoranaisesti pseudo-eli näennäisväitteinä. Austin nostaakin esiin kysymyksen, ovatko tällaiset lausumat totutussa mielessä väittämiä lainkaan. (Austin 2009, 1–2.)

Austin ehdottaa käsitteellistä erottelua perinteisten, asiointiloja kuvailevien lausumien eli konstatiivien ja sekä teon suorittavien performatiivisten lausumien välille.<sup>2</sup> Performatiivisen ilmauksen täytyy Austinin mukaan täyttää kaksi ehtoa: ensinnäkin performatiivinen ilmaus ei kuvaa tai raportoi mitään, eikä sille ole annettavissa totuusarvoa. Toisekseen performatiivin tulee toimia siten, että ilmauksen lausuminen on itsessään jonkin teon suorittamista. Esimerkiksi häissä lausuttu ”tahdon” tai laivan kastajaisseremoniassa lausuttu ”nimeän tämän laivan *Kuningatar Elisabethiksi*” ovat lausumia, jotka eivät niinkään kuvaile tekijän toimintaa, vaan muodostavat itsessään teon. Laivan nimeäminen on ilmauksen ”nimeän tämän laivan” lausumista. (Emt., 3–6.)

Cullerin mukaan Austinin jaottelussa konstatiivit samastuvatkin perinteisesti ymmärrettyihin väittämiin, jotka toteavat tai kuvaavat asiointiloja ja jotka voidaan määritellä tosiksi tai epätosiksi. Performatiivit sitä vastoin ovat lausumia, jotka itse muodostavat viittauskohteensa ja joilla ei ole totuusarvoa. (Culler 2000, 504.) Juuri totuusarvon ja viittauskohteen

---

<sup>1</sup> Olen kääntänyt englannin sanan *statement* lauseyhteydestä riippuen joko lausumaksi tai väittämäksi. Austinin kirjoitus huojuu näiden merkitysten välillä.

<sup>2</sup> Jaottelu ei kuitenkaan tapahdu toisensa ulossulkevien luokkien välillä. Käytännöllisesti katsoen mikä tahansa ilmaus voidaan ymmärtää performatiivina sopivassa kontekstissa. Toisaalta monet performatiivit kantavat mukanaan tiedollista sisältöä.

puuttuminen ovatkin syitä siihen, miksi Derrida katsoo Austinin performatiivin hajottavan totuttuja käsityksiämme kielen luonteesta.

Derrida kiinnittää huomiota siihen, että vastoin klassista kielikäsitystämme performatiivi ei kuvaa jotain kielelle ulkopuolista tai kieltä edeltävää tilaa. Performatiivin viittauskohde ei siis ole sen itsensä ulkopuolella. Performatiivin luonteelle on olennaisempaa toiminta, tilanteen muuntaminen, ja vaikka konstatiivisilla ilmauksilla on oma toiminnallinen luonteensa – myös konstatiivit toimivat ja muuntavat tilanteita – toiminta ei ole osa niiden sisäistä rakennetta. (Derrida 2003, 290.) Austinin performatiivin analyysi on Derridan mukaan irrotettu ”määräysvallasta, joka totuuden arvolla on, ja siten tosi– epätosi-vastakkainasettelusta ainakin sen klassisessa muodossa” (emt., 290). Performatiivin käsite näyttäisi siis avaavan ympärilleen tilaa, josta käsin kaunokirjallisen tai filosofisen tulkinnan kohteena olevan kirjallisen ilmauksen mielekkyyttä voidaan alkaa lähestyä.

Mutta miten sitten tunnistamme performatiivisen ilmauksen? Austin jakoi performatiivin kahteen alaryhmään, *eksplisiittisiin* ja *implisiittisiin* performatiiveihin. Eksplisiittiset performatiivit ovat muotoa ”minä lupaan mennä saunaan” tai ”minä käsken sinun poistua” – ne sisältävät eksplisiittisesti verbin, joka ilmaisee, minkä tyyppinen performatiivinen ilmaus on kyseessä. Monesti käytämme kuitenkin implisiittisiä performatiiveja kuten imperatiivit ”mene”, ”avaa” ja niin edelleen. Toisaalta Austin toteaa, ettei ympäristökään usein riitä kertomaan meille, onko ilmaus performatiivi. ”Pellolla on härkä” voi yhtä hyvin toimia varoituksena kuin kuvauksena. (Austin 2009, 32–33.)

Austin toteaaakin, ettei performatiivista voida tunnistaa kieliopillisin tai sanastollisin keinoin. Toisena hypoteesina performatiivin tunnistamiseksi Austin esittää ehtoa, jonka mukaan performatiivinen ilmaus voidaan muokata eksplisiittisen performatiivin muotoon. (Austin 2009, 67–68.) Tällöin esimerkiksi implisiittinen performatiivi ”olen siellä” voidaan ilmaista muodossa ”lupaan, että olen siellä” – lauseella, joka sisältää eksplisiittisen performatiivisen

verbin (emt., 69). Austin kuitenkin toteaa, ettei performatiivia voida määritellä tälläkään tavoin, sillä vaikka ilmauksella olisi eksplisiittisen performatiivin muoto, se ei riitä takaamaan, että ilmaus on performatiivi. Esimerkiksi sellaiset ilmaukset kuin ”väitän, että...” ovat luonteeltaan kuvauksia, ja niillä on konstatiivien tavoin totuusarvo. Niillä on kuitenkin eksplisiittisen performatiivin muoto. (Emt., 91.)

Austin päätyikin muokkaamaan käsitteistöään. Austin korvasi performatiivin ja konstatiivin käsitteet lokuution, illokuution ja perlokuution käsitteillä. Tällöin ilmauksen lokuutio on sanomisen akti itsessään (emt., 92) – se vastaa karkeasti merkityksellisen ilmauksen ääntämistä, joka Austinille merkitsee ”tarkoittamista” perinteisessä mielessä (emt., 108). Illokuutio on puolestaan se, mitä lokuutiolla tehdään, kuten ”kysytään”, ”julistetaan” ja niin edelleen (emt., 98). Perlokuutio taas viittaa lokuution varsinaisiin seurauksiin (emt., 101).

Austin toteaaakin, että joka kerta, kun hän sanoo jotakin, hän tuottaa sekä lokuution että illokuution. Lokutionaarinen ja illokutionaarinen teko olivat kuitenkin ne käsitteet, joiden avulla alun perin pyrittiin erottamaan sanominen ja tekeminen, konstatiivi ja performatiivi toisistaan, ja ”väittäminen” tai ”lausuminen”, *stating*, näyttäisi aina täyttävän illokutionaarisen teon kriteerit. (Emt., 132–133.) Konstatiivien ja performatiivien välisen rajanvedon ongelma onkin siinä, että ilmaukset usein toimivat yhtäaikaaisesti sekä konstatiivisesti että performatiivisesti (emt., 67). Cullerin käyttämässä esimerkissä niinkin selkeästi konstatiivista muotoa kantava ilmaus kuin ”kissa on katolla” voidaan oikeanlaisessa kontekstissa lukea varmistuksena tai varmennuksena (sille, että kissa todella on katolla). Konstatiiviset ilmaukset ylipäättään suorittavat aina jonkin teon: konstatiivit väittävät, kuvaavat, vahvistavat ja niin edelleen, ja ovat yhtä lailla performatiivisia ilmauksia (Culler 2000, 505).

### **2.3 Onnistunut performatiivi**

Yksi ongelma performatiivin käsitteen siirtämisessä kaunokirjalliseen kontekstiin on Austinin alkuperäinen pyrkimys sijoittaa puheaktit konkreettisiin sosiaalisiin tilanteisiin. Austinin kontekstille asettamat vaatimukset ovat huomattavan tiukat. Austin mainitsee onnistuneelle performatiiville kuusi erilaista ennakkoehtoa, joista kunkin täytyy täytyä, jotta performatiivi voidaan todeta onnistuneeksi. (Austin 2009, 14–15.) Ensinnäkin performatiivin onnistuminen riippuu konventionaalisen prosessin olemassaolosta. Toisin sanoen on oltava olemassa sosiaalinen käytäntö, jolla on omat konventionaaliset seurauksensa. Toinen ehto on performatiivin olosuhteiden ja siihen osallistuvien henkilöiden sopivuus. Performatiivi on lisäksi suoritettava oikein ja loppuun saakka, siihen osallistuvien henkilöiden ajatusten ja tunteiden on oltava asianmukaisia ja henkilöiden on toimittava näiden psykologisten tilojen mukaisesti. Jollei jokin yllämainituista ehdoista ole täyttynyt, performatiivin todetaan epäonnistuneen. (Emt. 14–15.)

Sbisá on todennut, ettei Austin näyttäisi vetävän ulkoisten olosuhteiden ja lausujan psykologisten tilojen välille selvää rajaa (Sbisá 2002, 422). Vaatimus oikeista psykologisista tiloista näyttäisi kuitenkin liittyvän varsinaista onnistumista enemmän performatiivin asianmukaiseen käyttöön. Austin toteaa, että tilanteessa, jossa kontekstuaaliset eli henkilön asemaan ja vakiintuneeseen käytäntöön (proseduuri) liittyvät ehdot täyttyvät, performatiivi tulee suoritetuksi, mutta sitä käytetään väärin. Austin erottaakin toisistaan kontekstiin liittyvän varsinaisen epäonnistumisen (*misfire*) sekä väärinkäytön (*abuse*). Vaikka väärinkäyttöjen tapauksessa performatiivi tulee suoritetuksi, jää se Austinin mukaan erityisellä tavalla tyhjäksi tai ontoksi. (Austin 2009, 16.) Performatiivin väärinkäyttöä edustaisi esimerkiksi vilpillinen käyttö (emt., 18), kuten väärän lupauksen antaminen.

Tiukat kontekstuaaliset ehdot näyttäisivät johtavan performatiivisen teon yksiselitteisyyteen. Tiettyjen Austinin antamien esimerkkien kuten avioliiton tapauksessa (emt., 5) on performatiivisen teon konteksti juridisine seurauksineen ilmeisellä tavalla pitkälle

muotoutunut, mutta sosiaalisessa elämässä ylipäätään on tekojen tulkinta monimutkaisempaa. Vedonlyönnin tai lupauksien tapauksissa voi osallistujilla olla hyvin erilaisia näkemyksiä siitä, mitä *todella* tapahtui, eikä tällaisen *todellisen* tapahtuman olemassaolo ylipäätään ole täysin itsestäänselvä taustaoletus.

Psykologisten tilojen ja puhujan intention liittäminen teorian taustaoletuksiin näyttäisi kuitenkin liittävän puheaktiin *aikomuksen*, joka määrittelee sen, mitä on tehty. Pelkät kontekstuaaliset ehdot eivät riitä yksiselitteisesti määrittelemään tekoa, mutta intentio näyttäisi pystyvän siihen. Tähän kysymykseen palaamme tarkemmin seuraavassa luvussa.

## 2.4 Soveltamisen rajat

Austinin performatiivin käsite on muotoutunut alun perin vastauksena traditiolle, joka käsitteli ei-väitelausemuotoisia lausumia pseudoväitteinä (Austin 2009, 2), jotka voidaan hyvin jättää yleisen teorian ulkopuolelle. Austin kuitenkin rajasi teoriansa puheakteihin ja sulki teorian ulkopuolelle ääneen esitetyn kaunokirjallisuuden. Teoreettisena yksinkertaistuksena tämä on tietysti ymmärrettävää: Austinin antamat esimerkit pätevät vain ”vakavissa puhetilanteissa” eikä kaikkien mahdollisten tulkintojen ja erityistapausten luettelointi ole aina sen enempää taloudellista kuin välttämätöntäkään. Rajaus puhetilanteisiin ei kuitenkaan välttämättä ole teoreettisista lähtökohdista täysin perusteltu.

Nopeasti luonnosteltuna Austinin performatiivin käsite näyttäisi olevan tämän tutkielman tarpeisiin liian rajattu. Austin itse eksplisiittisesti sulki ulkopuolelle kielen epävakavana tai parasiittisena toimintana esimerkiksi vitsailun tai runon kirjoittamisen (emt., 9). Hillis Miller on kuitenkin todennut, että Austin joutuu itse asiassa itsekin turvautumaan argumentoinnissaan ilmaisun parasiittisiin muotoihin, kuten tarinallisuuteen (Hillis Miller 2007, 228). Lisäksi Austinia voidaan kritisoida epäjohdonmukaisuudesta. Jo ensimmäisillä

sivuillaan *How to Do Things With Words?* kritisoi aiempaa teoretisointia dogmatismista, joka sulkee pseudoväittämänä ulkopuolelleen kaiken, mikä ei mutkattomasti sulaudu vallitsevaan käsitykseen (Austin 2009, 1–2). Kielen parasitiittisen toiminnan ulossulkeminen näyttäisi kuitenkin edustavan juuri tällaista dogmatismia. Seuraavaksi siirrymme tarkastelemaan Derridan Austin-kritiikkiä.

## **3 TEKSTUAALINEN PERFORMATIIVI**

### **3.1 Kritiikin sanoja**

Jacques Derrida on kritisoinut Austinin teoriaa tekstissään ”Allekirjoitus tapahtuma konteksti” (”Signature événement contexte”, 1972) ja kiinnittänyt Austinin performatiivisuuskäsityksessä huomiota erityisesti intentionaalisuuden korostamiseen. Toisaalta samasta esseestä löytyvä Edmund Husserlin kritiikki voi auttaa ymmärtämään, missä mielessä kielen parasiittista toimintaa lienee pakko sietää. Derridan kommentit Austinin performatiivien teoriaan ovatkin analyysini kannalta tärkeitä, sillä Austinin itsensä muotoilema performatiivin käsite ei ole sellaisenaan siirrettävissä kaunokirjalliseen tai filosofiseen kontekstiin, koska Austin rajasi teoriansa puhetilanteisiin.

Derridan kritiikki ja huomiot antavat vihjeitä siihen, millä tavoin performatiivin käsitettä voidaan lähteä avaamaan kirjallis(uud)en suuntaan. Tämä avaaminen merkitsee ensisijaisesti sen luonnostelua, millä tavoin Austinin tarkkaan säännöstellystä sosiaalisesta kontekstista merkityksensä saava performatiivi voitaisiin ymmärtää erityisesti tekstuaalisessa ympäristössä tavalla, joka jättää performatiivisen teon avoimeksi kaunokirjallisen tai filosofisen luennan monitulkintaisuudelle ja tulkinnanvapaudelle.

### **3.2 Intentionaalisuudesta – yksiselitteinen teko**

Kritiikissään Derrida toteaa, että Austinin analyysi olettaa kontekstin, joka on periaatteessa tyhjentävästi määriteltävissä. Austinin tuottama performatiivin erilaisten epäonnistumisen



tapoja kuvaileva luettelo viittaa aina johonkin ”kaikenkattavan” kontekstin osatekijöistä.  
(Derrida 2003, 290–291.)

Olettaessaan kontekstin yhdeksi osatekijäksi tietoisien subjektin läsnäolon Austinin performatiivi tekee kommunikaatiosta Derridan mukaan puhujan intention kommunikaatiota, vaikkei analyysi oletakaan perinteistä kielen ulkopuolista viittauskohdetta. Austinin tarkasti määritellyt kontekstuaaliset ehdot näyttäisivät kytkeytyvän oletukseen hallittavasta ja määriteltävästä tarkoittamisesta, jota jäsentää juuri puhujan intentio. Puhujan ja kuulijoiden tietoinen läsnäolo yhdistettynä puhetilanteen kokonaisuuteen estääkin semanttisen ylijäämän muodostumisen. (Emt., 291–292.) Toisin sanoen puhujan intentio jäsentää ilmauksen merkityksen siten, että ilmauksen sisältö voidaan yksiselitteisesti redusoida tarkoittamiseen. Kielen semanttinen alimääräytyneisyys – semanttisesti ilmaukset sisältävät aina enemmän kuin mitä puhuja tarkoittaa – ei näin ollen pääse aktivoitumaan, sillä tietyt merkitykset voidaan tekijän intention nojalla nimetä *tarkoittamattomiksi* tai *merkityksettömiksi*.

Derridan kritiikkiä voidaan lähestyä myös puheaktien monitulkintaisuuden kautta. Minkään ilmauksen mieli ei nimittäin ole itsessään yksiselitteinen, vaan esimerkiksi ilmauksella ”menen huomenna töihin” voi yhtä hyvin tehdä lupauksen kuin kieltäytyä kutsusta juhliin. Ilmaus itsessään on monitulkintainen, eikä ulkoinen konteksti näyttäisi monestikaan tarjoavan riittävää informaatiota tulkinnan muodostamiseen, sillä ainakin teoriassa voimme aina kuvitella irrationaalisen keskustelijan. Lisäoletus puhujan intentiosta näyttäisi antavan meille kuitenkin eräänlaisen vihjeen siitä, mitä ”menen huomenna töihin” voisi tarkoittaa. Vaikkei puhuja suostuisikaan täsmentämään sanomaansa, Austinin tulokulma ainakin periaatteessa mahdollistaa eräänlaisen lopullisen totuuden tai oikean tulkinnan johtamisen kontekstin ja intention pohjalta.

Tyhjentävästi määritelty konteksti on kuitenkin mahdollinen vain suhteessa intention, joka on täysin läpinäkyvä itselle ja muille, sillä intentio on kontekstin määrittävä ydin (emt., 296).

Ennen kuin Austinin kontekstuaalisten ehtojen täyttymistä ja performatiivin onnistumista voidaan arvioida, on meidän tiedettävä, mitä *puhuja halusi sanoa*. Ainakin teoriassa saman puheaktin voidaan nähdä toteuttavan erilaisia performatiiveja. Esimerkiksi tilanteessa, jossa kehotan jotakuta keittämään kahvia, riippuvat performatiivin onnistumisen kontekstuaaliset ehdot siitä, yritänkö esittää pyynnön vai antaa työtehtävän. Ainoastaan jälkimmäinen performatiivi edellyttää puhujalta auktoriteettia.

Suhteessa tekstiaktin ja tekstuaalisen performatiivin käsitteisiin performatiivin ja intention välinen suhde ja kysymys ”semanttisesta ylijäämästä” muodostuvat polttaviksi. Pyrkinessämme muotoilemaan tekstuaalista performatiivia tavalla, joka jättäisi teon avoimeksi kaunokirjalliselle tulkinnalle, joudumme tavalla tai toisella ottamaan kantaa puhujan tai kirjoittajan intention.

Cullerin mukaan performatiivisuuden käsitteen voidaan nähdä omalta osaltaan kyseenalaistavan sidoksen merkityksen ja tekijän intention välillä. Ilmausta ei tule ymmärtää minkään sisäisen tilan – totena tai epätotena – ulkoisena esityksenä, eikä tiettyjen performatiivien suorittaminen ole Austinille riippuvainen niinkään puhujan intentiosta kuin sosiaalisesta kontekstista, jossa kyseinen performatiivi onnistuu tai epäonnistuu. Vastaavasti kirjallisen tekstin merkityksen muodostuminen on kirjoittajan intentiosta riippumaton prosessi. (Culler 2000, 507.) Culler ei kuitenkaan näyttäisi kiinnittävän tarpeeksi huomiota tiettyihin Austinin esittämiin kontekstuaalisiin ehtoihin, kuten eksplisiittisesti mainittuihin ”mentaalisiin tekoihin” (Derrida 2003, 291) tai vilpittömyyden ehtoon (Sbisá 2002, 423).

Performatiivin käsite voidaan nähdäkseni kuitenkin ymmärtää pelkästään ulkoisen kontekstin pohjalta. Tämä liike tarkoittaa luonnollisesti irtiottoa Austinin alkuperäisestä teoriasta. Se näyttää kuitenkin välttämättömältä, sillä Austinin analyysi näyttäisi todella implikoivan, että kustakin performatiivista voitaisiin tekijän intention nojautumalla redusoida lopullinen tarkoite tai totuus, mikä sulkee performatiivin tulkinnan ulkopuolelle. Derridan mainitsema

semanttinen ylijäämä, jonka Austinin oletama läsnäoleva intentio tekee mahdottomaksi, on välttämätön kaunokirjallisen tekstin kaunokirjallisen tulkitsemisen mahdollisuudelle. Tilanne, jossa ”ei ole mitään semanttista ylijäämää vaadittujen konventioiden määritelmässä, sisäisessä ja kieliopillisessa kontekstissa eikä käytettyjen sanojen kieliopillisessa muodossa eikä semanttisessa määritelmässä” (Derrida 2003, 291) on tilanne, jossa ilmaukselle oletetaan yksiselitteinen tarkoite, jota vastaan mikään kielen sisäinen ei asetu. Lukeminen samaistuu tällöin ongelmanratkaisuun, jossa kaikki semanttiset vihjeet ohjaavat kohti kaikenkattavaa tulkintaa, johon tekstin merkitsevät elementit jäännöksettä palautuvat. Tekstuaalisen teon monitulkintaisuuden ja semanttisen diversiteetin kannalta tällainen intention korostaminen onkin huomattavan ongelmallista.

Irtisanoutumisella intention korostamisesta ei näyttäisi käytännössä olevan kuitenkaan juuri muuta seurausta kuin se, ettei performatiivin mieltä, tarkoitetta tai onnistumista (Austinin tarkoittamassa mielessä) voida enää yksiselitteisesti määritellä tai olettaa periaatteessa mahdolliseksi määrittää. Tilanne on analoginen konstatiivisen kielen tapauksen kanssa. Luopuminen oletuksesta, jonka nojalla tekijän intentio olisi pohjimmainen totuus tai oikea tulkinta, on pitkälti jo tapahtunut konstatiiviseksi ymmärretyn kielen olosuhteissa. Seuraukset siitä, että hyväksymme tekstuaalisten tekojen perustavanlaatuisen monitulkintaisuuden, ovat – näkökulmasta riippuen – aivan yhtä mitättömiä tai katastrofaalisia kuin konstatiivisten ilmausten tapauksessa. Derridan mukaan performatiivisen teon avaaminen tulkinnalle ei kuitenkaan johda intention kategorian katoamiseen. Intention on edelleen paikkansa, mutta intentio ei enää hallitse lausumien koko kenttää. (Emt., 296.)

Sitä paitsi filosofisista painotuksistamme riippumatta kieli jää käytännössä aina avoimeksi tulkinnalle. Vastauksessaan Searlen vastineeseen ”Reply to Derrida” Derrida toteaa Searlen antaman, ensi näkemältä yksinkertaiselta näyttävän esimerkin ”20. syyskuuta 1793 lähdin matkaan Lontoosta Oxfordiin” (Derrida 1977, 60) jättävän ympärilleen tuhansia tulkintamahdollisuuksia. Onko ilmaus luettava ”sitaattina? romaanin alkuna? sanontana?

jonkun muun salaisena arkistona? kielen opiskelun harjoituksena? kertomuksena unesta? alibina? kryptisenä koodina?” (emt., 63). Kieli ei tarjoa yksiselitteisiä vastauksia: tekijän intentio ei ole saatavilla eikä konteksti pystyy tarjoamaan lopullisia vastauksia.

### 3.3 Parasitismi: toistettavuudesta

Austin viittaa tekstissään performatiivien loismaiseen käyttöön, joka näyttäisi implikoivan performatiivisten tekojen toistettavuutta epäasianmukaisessa kontekstissa. Toisin sanoen performatiiveille näyttäisi olevan luonteenomaista, että ne voidaan muiden merkkien tavoin toistaa konteksteissa, jotka tavalla tai toisella muuntavat niiden merkitystä. Esseessään ”Derrida ja tekijän intentio” Tomi Kaarto liittää kysymyksen toistattavuudesta merkityksen muodostumiseen Derridan ajattelussa. Kaarto toteaa, ettei Derridalle merkin tai merkityksen ideaalisuus ole mitään muuta kuin merkin toistettavuutta samankaltaisissa tilanteissa. Merkityksen ideaalisuus on tällöin riippuvaista toiston mahdollisuudesta ja muodostunut tämän mahdollisuuden kautta. Merkitystä itsessään ei ole olemassa niiden tapahtumien ulkopuolella, joissa merkkiä käytetään. (Kaarto 2006, 88.) Derridan antiplatonismi tulee näin määritelleeksi merkin toistettavuuden mahdollisuuden kautta (emt., 91).

Derridalle toistettavuus on siis merkin merkinä olemisen ennakkoehto. Jotta jokin voisi olla merkki, on sen oltava toistettavissa ja tunnistettavissa samaksi merkiksi erilaisissa konteksteissa. (Emt., 88–89.) Merkin samuus kuitenkin eroaa identtisyydestä (emt., 91.) Merkin tunnistaminen *samaksi* ei merkitse platonilaisen idean aktualisoitumista uudessa tilanteessa, vaan kyse on pikemminkin toiston eri tapauksissa havaittavasta *samankaltaisuudesta*. Derrida toteaa, että Austinin anomaalisina tai loismaisina ulossulkemat tapaukset näyttäisivät ilmentävän performatiivien toistettavuutta, joka on määritelmällinen ennakkoehto onnistuneille performatiiveille (Derrida 2003, 295). Austinille performatiivi koostuu konventionaalisesta toimintamallista, jolla on konventionaaliset

seurauksensa (Austin 2009, 14). Jollei tietty teko ole toistettavissa ja tunnistettavissa, ei sen ympärille voi luonnollisestikaan syntyä konventioita, jotka ovat edellytys teon performatiiviselle toiminnalle.

Toisaalta totesimme jo aiemmin, että performatiivilta puuttuu viittauskohde, mikä yhtälailla kytketty merkin toistettavuuteen. Derrida onkin todennut, ettei merkin viittauskohteen poissaolon mahdollisuus ole pelkästään empiirinen kysymys. Merkin rakenteeseen kuuluu, että merkki pystyy toimimaan vaikka viittauskohde ei olisikaan tilanteessa läsnä. (Derrida 2003, 286.) Derridan mukaan

[...] ilmauksen mahdollisuuden rakenteeseen kuuluu kyky tulla muodostetuksi ja kyky toimia tyhjänä viittauksestaan tai irrallaan viittauskohteestaan. Ilman tätä mahdollisuutta, joka merkitsee myös yleistä, kaikille merkeille yhteistä mahdollisuutta, ilmausta ei olisi. (emt., 287.)

Performatiivin kannalta viittauskohteen poissaoloa kriittisemmäksi muodostuu kuitenkin merkityn<sup>3</sup> poissaolo. Teoksassaan *Logische Untersuchungen* (1900–01) Husserl erottaa toisistaan kaksi tapaa, joilla lause voi epäonnistua viittaamisessa: mielettömyyden tai merkityksettömyyden (*Unsinn*) sekä analyttisen tai muodollisen mahdottomuuden (*Widersinn*) (Husserl 1982, 493), ja varoittaa sekoittamasta näitä toisiinsa<sup>4</sup>. ”Pyöreä neliö” on esimerkki *Widersinn*-lauseesta, jossa on selkeä tarkoite tai merkitys, vaikka reaalisesti mikään olio ei toteuta sitä (emt., 517.) Derrida toteaaakin, että ”ympyrä on neliö” on mielekäs

---

<sup>3</sup> Merkitsijän ja merkityn käsitteet periytyvät Saussurelta. Merkitsijä viittaa merkin materiaaliseen osaan (äännähdys, kuva, kirjain yms.) ja merkitty merkitsijän merkitsemään ideaan tai käsitteeseen. Yhdessä merkitsijä tuottavat merkin, joka voi olla esimerkiksi sana tai symboli.

<sup>4</sup> Andreas Vrahimis luonnehtinut eroa toteamalla, että mielettömät (*Unsinn*) lauseet eivät yhdisty mihinkään merkitykseen. Absurdit (*Wiedersinn*) lauseet eivät yhdisty mihinkään objektiin (Vrahimis 138, 2011.)

väitelause, joka voidaan todeta oikeaksi tai vääräksi. Derridan mukaan ”ympyräneliöltä” kuitenkin puuttuu sekä viittauskohde että merkitty.<sup>5</sup> (Derrida 2003, 287.) Esimerkiksi ”pyöreä tai” on puolestaan (*Unsinn-*)lausahdus, jolla ei ole merkitystä (Husserl 1982, 517). Tällaisen epäkieliopillisuuden tapauksessa merkityn poissaolo onkin ilmeisempää.

Myös näkökulmamme kannalta kysymys epäkieliopillisuudesta on kiinnostavampi, sillä se kytkyy kysymykseen austinilaisen performatiivin parasitismista. Austin totesi performatiivin loismaisen käytön tekevän lausumasta ”tyhjän” tai ”onton” (Austin 2009, 16). Tällainen tyhjä performatiivi samaistuu Husserlin epäkieliopilliseen lauseeseen senkin vuoksi, että molemmat määrittyvät merkitystä uhkaavina sääntörikkomuksina. Myös Derridan kritiikki molempia kohtaan perustuu pohjimmiltaan argumenttiin toistettavuudesta.

Derrida toteaa, että Husserlin analyysi on sidottu näkökulmaan, jota määrittää tietentyypinen tiedontahto. ”Pyöreä on tai”<sup>6</sup> pystyy synnyttämään merkityksen kriisin vain sellaisessa kontekstissa, jonka ennakkoehtoihin kuuluu ”tietoinen suhde objektiin tiedon kohteena totuuden horisontissa” (Derrida 2003, 288). Epäkieliopillinen ”pyöreä on tai” ei kuitenkaan muodosta omaa kontekstiaan, ja Derrida toteaaakin, ettei mikään estä niitä toimimasta mielekkäinä ilmauksina tai merkitsevinä merkkeinä jossakin toisessa kontekstissa. Jopa ”pyöreä on tai” ”merkitsee *esimerkkiä kieliopillisuudesta*” (emt., 288). Näyttääkin siltä, että ilmauksen mieltä ja merkitystä muuntavat kontekstuaaliset siirrot liittyvät olennaisesti merkin rakenteeseen. Derridan mukaan juuri ”lainaukseksi irrottamisen ja ympäämisen mahdollisuus” konstituoii merkin ”kirjoitukseksi eli mahdollisuudeksi toimia tiettyyn rajaan saakka erotettuna ’alkuperäisestä’ tarkoittamisesta ja tyhjennettävästä, rajoittavasta kontekstista” (emt., 288).

---

<sup>5</sup> Jälkimmäinen väite lienee kuitenkin virheellinen: Husserl toteaa suoraan, että ”ympyrä on neliö” -lauseella on ”eksistenssi tai olemassaolo ideaalisten merkitysten sfäärissä” (Husserl 1982, 517).

<sup>6</sup> Käytän tässä sujuvuuden vuoksi Husserlin esimerkkiä Derridan käyttämän ”vihreä on tai” sijasta.

Toisin sanoen ilmauksen mieli ei siis näyttäisi absoluuttisesti riippuvan sen enempää viittauskohteen läsnäolosta kuin loogisesta tai kieliopillisesta mahdollisuudesta. Ilmauksen mielekkyys määrittyy näin olennaisesti kontekstuaalisella tavalla minkään kontekstin pystymättä kuitenkaan tyhjentävästi tai pysyvästi ankkuroimaan sen merkitystä tai mielekkyyttä, sillä

jokainen merkki, kielellinen tai ei-kielellinen, puhuttu tai kirjoitettu [...] pienenä tai suurena yksikkönä voi tulla *lainatuksi*, asetetuksi lainausmerkkeihin. Siten se voi irtautua mistä tahansa annetusta kontekstista, synnyttää rajattomasti uusia konteksteja ehdottomasti ennalta määrittelemättömällä tavalla (emt., 288–289).

Yhteenvedona voidaan todeta, että ”tämä lainattavuus, monistaminen tai kaksinaisuus, merkin toistettavuus ei ole sattuma tai anomalia, vaan se (normaali/epänormaali) piirre, jota ilman merkki ei voisi toimia edes niin sanotusti ’normaalilla’ tavalla” (emt., 289). Merkityn radikaali poissaolo ei siis ole performatiivisen ilmauksen erityispiirre vaan näyttäisi olevan jokaisen merkin rakenteellinen mahdollisuusehto.

### **3.4 Tekstuaalinen performatiivi ?**

Austinin performatiivisuuden käsite ei näyttäisi kovin helposti soveltuvan kirjalliseen analyysiin. Käsite suunnattiin alun perin puhetilanteisiin ja sen sovellusalan ulkopuolelle rajattiin muun muassa taiteellinen käyttö. Austin asetti lisäksi performatiivin onnistumiselle tiukat kontekstuaaliset ja puhujan intentionon liittyvät ehdot (Austin 2009, 14–15). Austinin muotoilu olettaa traditionaaliseen tapaan tekevän kielen kantavan mukanaan yksiselitteistä tarkoitetta, joka voidaan tyhjentävän kontekstin ja puhujan intention opastuksella ainakin teoriassa tavoittaa. Toisaalta kielen ”parasiittinen” käyttö sekä muulla tavoin epäonnistuneet

performatiivit näyttäisivät ilmentävän ilmauksien tai merkkien rakenteeseen olennaisesti liittyvää toistettavuuden ja lainattavuuden mahdollisuutta, jota ilman merkkiä ei voi olla.

Kritiikissään Derrida on kirjoittanut auki näitä oletuksia ja näin mahdollistanut niiden kyseenalaistamisen. Näyttää siltä, että yksiselitteisen tarkoitteen vaatiminen kätkee taakseen varsin outoja taustaoletuksia.<sup>7</sup> Riippumatta siitä, pidetäänkö yksiselitteisen tarkoitteen ennakkoehtojen täyttymistä edes periaatteessa mahdollisena, voidaan kysyä, mikä on tämän filosofisen oletuksen mieli. Miksi kielen yksiselitteisyys muodostuu filosofiseksi ideaaliksi? Mikä kielen semanttiseen ylijäämään, kakofoniaan, kaaokseen ja ristiriitaisuuteen sisältyvä vaara todella on? Ja onko meillä todellisuudessa koskaan pääsyä yksiselitteiseen merkitykseen, nähtiinpä sen alkuperänä sitten intentionaalisuus tai riittävä konteksti? Derridan kritiikin valossa näyttäisi mahdolliselta luopua intention ja yksiselitteisyyden vaatimuksista ja samanaikaisesti säilyttää performatiivin hedelmälliset piirteet, kuten viittauskohteen ja totuusarvon poissaolo, jotka merkin rakenteellisina mahdollisuuksina näyttäisivät joka tapauksessa luonnehtivan ilmauksiamme myös laajemmin.

Käytännössä performatiivin tekstualisoituminen onkin jo tapahtunut. Derridan Austinia kohtaan esittämää kritiikkiä voidaan tietyissä konteksteissa pitää jopa paremmin tunnettuna kuin Austinin alkuperäisiä tekstejä, ja Derridan ajattelu on todennäköisesti vaikuttanut syvästi siihen, miten performatiivisuus nykyään ymmärretään. Henry McDonald on huomauttanut, että muutos, joka tapahtuu performatiivisuuden käsitteen periytyessä Austinilta Derridalle, on siirtymä sääntöjen määrittelemästä performatiivista kohti performatiivia joka on määritelmällisesti tai *määrätysti* ei-säännönmukaista (McDonald 2003, 1). Derridan kirjoitus ja kirjoituksen filosofia kantavatkin selkeästi mukanaan omaa emansipatorista politiikkaansa, ja jää jossain määrin lukijan vastuulle päättää, pitääkö tätä kirjoituksen politiikkaa heikkoutena vai välttämättömyytenä.

---

<sup>7</sup> Vaikkapa intention, joka on täysin ”läpinäkyvä itselleen ja muille” (Derrida 2003, 296).



## 4 STRATEGINEN KIRJOITUS

### 4.1 Dekonstruktio(i)sta

Mitä dekonstruktio ei ole? Kaikkea!

Mitä dekonstruktio on? Ei mitään!

Kaikista näistä syistä en pidä 'dekonstruktioita' *osuvana sanana*.

(Derrida 2003, 26.)

Dekonstruktio kuuluu eittämättä Derridan laajimmille levinneisiin, tunnetuimpiin ja todennäköisesti myös väärinymmärretyimpiin käsitteisiin. Derrida on itse haastatteluissaan ilmaisutkin surunsa käsitteen kohtalosta (Lawlor 2013). Yksi syy hämäryyteen lienee, että Derrida itse on antanut käsitteelle eri puolilla tuotantoaan hyvin erilaisia luonnehdintoja, eikä puhuminen yhdestä ”dekonstruktioista” ole välttämättä perusteltua.

Joka tapauksessa dekonstruktioilla viitataan yleensä tiettyihin lukemisen ja kirjoittamisen strategioihin. Derridan tuotantoon käsite ilmestyi teosten *De la grammatologie* (Grammatologiasta, 1967), *L'écriture et la différence* (Kirjoitus ja ero, 1967) sekä *La Voix et le phénomène* (Ääni ja ilmiö, 1967) mukana (Aylesworth 2013), mutta käsitteen historia on luonnollisesti pidempi. Lawlor toteaaakin dekonstruktion käsitteen periytyvän Heideggerin teoksesta *Oleminen ja aika* (*Sein und Zeit*, 1927). Käsitteen on kuitenkin nähty kantavan sukulaisuutta jo Descartesin teoksen *Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofiasta* (*Meditationes de prima philosophia*, 1641) dekonstruktioon: Descarteen käyttämässä metaforassa uskomusten kokoelma vertautuu vanhaan rakennukseen, joka mietiskelemällä pyritään purkamaan, dekonstruoimaan, jotta ajattelu voitaisiin rakentaa uudelleen pitävälle perustalle. (Lawlor 2014). Derridan dekonstruktio poikkeaa Descartesin uskomusten purkutyöstä siinä, ettei Derridan

dekonstruktio löydä tai edes yritä löytää ajattelulle Descarteen tavoin pitävää perustaa, vaan ajattelun tai tiedon perusta on yhtä lailla dekonstruoitavissa siinä missä mikä tahansa muukin paradigmaattinen käsite.

Poliittisen ajattelun näkökulmasta Jennifer Hansen on todennut, että Derridan dekonstruoivat luennat pyrkivät usein paljastamaan binaarisia, kaksijakoisia vastakkaisuuksia, jotka muodostavat käsitystemme epävakaa ytimen. Näitä vastakkaisuuksia ei tule pitää luonnollisina, vaan ne ovat rakentuneita. Vastakkaisuudet voidaankin nähdä alttiina uudelleenjärjestelyille. Toisaalta Hansenin mukaan dekonstruktionisteille juuri *eroamisen* käsite on olennainen. Eroamisen nähdään toimivan jokaisen teoreettisen konstruktion ytimessä. (Hansen 2014.)

Joka tapauksessa riittänee tässä vaiheessa todeta, että dekonstruktio viittaa tässä tutkielmassa tietynlaiseen strategiseen kirjoittamiseen ja lukemisen tapaan. Tämä tulkinta dekonstruktioista pohjaa Derridan itsensä *Positioissa* esittämään luonnehdintaan, jota siis seuraavaksi tarkastelemme lähemmin.

## 4.2 Strateginen kirjoitus

Suhteessa metafysiikan perinteen kritiikkiin ja kirjoituksen torjuttuun asemaan Derrida on eksplikoanut useampaan otteeseen suhdettaan filosofiseen kirjoittamiseen.

Haastattelukokoelman *Positioita* nimikkoluvussa Derrida avaa dekonstruktion ja kaksoiskirjoituksen käsitteitä. Tässä dekonstruktion varhaisessa muotoilussa dekonstruktio nähdään kaksivaiheisena prosessina, jossa ensimmäinen vaihe sisältää ”platonistisen” vastakkainasettelun kääntämisen ja toinen vaihe dekonstruoitavan (tässä tapauksessa filosofisen) kentän tai diskurssin uudelleenjärjestämisen (Derrida 1988, 47–50). ”Platonismi” viittaa filosofian historiaan traditiona, jossa oleminen nähdään järjestäytyneen hierarkisten

vastinparien, kuten merkitty–merkitsijä, puhe–kirjoitus tai läsnäolo–poissaolo, mukaisesti. Lawlor onkin todennut Derridan varhaisten muotoilujen käsittävän filosofian historian jossain määrin monoliittisena (Lawlor 2014).

Luonnehtiessaan dekonstruktion ensimmäistä vaihetta Derrida on todennut, että strategisen kirjoituksen on kuljettava ”nurinkääntämisen vaiheen kautta” (Derrida 1988, 47–48). Dekonstruktion ensimmäisessä vaiheessa jokin tai jotkin hierarkkisista vastakkainasetteluista käännetään ylösalaisin, minkä merkitystä Derridan mukaan on aliarvioitu:

Oikeuden tekeminen tälle välttämättömyydelle [nurinkääntämisen kautta kulkemiselle] on sen tunnustamista, että klassisessa filosofisessa vastakkainasettelussa ei ole kyse *vis-à-vis*-tyyppisestä rauhanomaisesta rinnakkainolosta, vaan väkivaltaisesta hierarkiasta. Toinen kahdesta termistä hallitsee toista (aksiologisesti, loogisesti, jne.), on toisen yläpuolella. (Emt., 48.)

Derridan mukaan nurinkääntämisen vaihe on dekonstruktion strategiassa välttämätön, sillä juuri nurinkääntämisen vaihe osoittaa sensitiivisyyttä järjestelmän hierarkkisuudelle:

Vastakkainasettelun dekonstruoiminen on ensinnäkin tämän hierarkian kääntämistä määrättyllä hetkellä. Jollei nurinkääntämistä oteta huomioon, unohdetaan vastakkainasettelun konfliktuaalinen ja alistava rakenne. (Emt., 48.)

Dekonstruktion strategia ei kuitenkaan pysähdy nurinkääntämisen vaiheeseen, sillä tässä vaiheessa ”toimitaan yhä dekonstruoidulla kentällä ja dekonstruoidun järjestelmän sisällä” (emt., 49). Nurinkääntämisen vaihe ei pysty yksin rikkomaan semanttista horisonttia eikä siis näin ollen tuottamaan todellista muutosta platonistiseen diskurssiin. Minkä tahansa vastakkaisuuden kääntäminen on edelleen ymmärrettävissä vanhasta järjestelmästä käsin ja

käännettävissä sen kielelle. Dekonstruoitu kenttä ei toisin sanoen voi rakentua niiden oletusten varaan, jotka se on väittänyt purkavansa. Derrida on kieltänyt muun muassa suhteessa kirjoitusta koskevaan ajatteluunsa, että hänen projektinsa päämäärä olisi jonkin arvon tai ylevyyden palauttaminen kirjoitukselle (emt., 21).

Derridan mukaan strategisen kirjoituksen on ”osoitettava ero sellaiseen vastakkainasettelun kääntämiseen nähden, jossa sublimoivaa tai idealisoivaa genealogiaa dekonstruoitaessa alempana ollut käsite on asetettu ylemmäksi” (emt., 49). Vastakkainasettelun nurin kääntäminen ei siis itsessään riitä, vaan dekonstruktion strategian on jollain tavalla ”osoitettava uuden ’käsitteen’ ilmaantuminen määrittelemään sitä, mitä ei enää voida sisällyttää ko. edeltävään järjestykseen” (emt., 49). Mutta millä tavoin dekonstruktioivainen liike sitten pystyy osoittamaan eroamisensa dekonstruoidulta kentältä? Derridan mukaan dekonstruktion strategian on ”edettävä ns. kaksoiseleen kautta, ts. samalla sekä systemaattisen että ikään kuin itsestään eriytyvän, jakautuvan tai moninkertaistuvan kirjoituksen kautta” (emt., 48). Voidakseen tuottaa aitoja semanttisia siirtymiä ei kirjoitus voi siis tukeutua mihinkään yksiselitteiseen tai yksitasoiseen merkitsemisen tapaan. Kielen ja kirjoituksen järjestelmät ovat kehkeytyneet suhteessa dekonstruoitavaan kenttään, ja tällaisen kielellisen välineistön strateginen tai dekonstruoiva käyttö edellyttää, että kirjoitus tiettyssä mielessä eroaa itsestään. Strategisen kirjoituksen onkin osoitettava ero ”kerrostuneen, siirtymäluonteisen ja siirtymiä aiheuttavan kaksoiskirjoituksen kautta” (emt., 49).

Kaksoiseleen ja kaksoiskirjoituksen välttämättömyys liittyykin Derridalla eron käsitteeseen:

Tätä kenttää on viime kädessä mahdotonta kiteyttää yhteen *pisteeseen*, sillä yksiselitteinen teksti, yhdessä pisteessä oleva *positio* ja yhden ainoan kirjoittaja allekirjoittama operaatio ovat määritelmän mukaan kykenemättömiä tuottamaan tätä eroa. (Emt., 49.)

Derridalle dekonstruoitava kenttä samaistuu pitkälti binaarisia vastakkainasetteluja tuottavaan metafyyssiseen traditioon, joten ei ole kovin yllättävää, että Derridan omassa tuotannossa kaksoiskirjoituksen strategia suuntautuu juuri näiden vastakkaisuuksien murentamiseen:

Ensimmäinen seuraus kaksihaarisesta kirjoituksesta on uusi kirjoituksen käsite, joka saa aikaan puheen ja kirjoituksen hierarkian ja koko siihen liittyvän järjestelmän kääntämisen sekä sen, että tietty kirjoituksen riitasointu tunkeutuu puheen koko kentälle ja purkaa mainittua kenttää säätelevät periaatteet. (Emt., 49.)

Mutta mitä tämä kaksitasoisuus tai -haaraisuus käytännössä merkitsee? Derrida näyttäisi tarjoavan dekonstruktion alustaksi erilaisten kaunokirjallisten tai filosofisten tekstien ja kirjoitustapojen yhteen törmäyttämistä.

Kyseessä oleva ero, kaksinaisuus tai kaksivaiheisuus, voi kirjoittautua enää ainoastaan kaksihaaraiseksi kirjoitukseksi ja sikäli erottautua vain *yhdistellyksi* kutsumassani tekstuaalisessa kentässä. (Emt., 49).

Derrida toteaa, että pystyäkseen osoittamaan, millä tavoin hän tekee irtioton dekonstruoituihin kenttiin omista kirjoituksistaan, hänen on täytynyt työstää ja analysoida erinäisiä merkkejä ”filosofian historian tekstissä samoin kuin ’kaunokirjalliseksi’ kutsutussa tekstissä” (emt., 49). Kaunokirjallinen ilmaisu näyttäisikin helpommin tuottavan tilaa kerrostuvalle kirjoitukselle. Olennaista kirjallisuuden kentälle on myös vapaus siitä yksiselitteisyydestä, jota filosofiselta kirjoitukselta vaaditaan, mutta jota vastaan dekonstruoiva kirjoitus ohjelmallisesti kääntyy.

### **4.3 Puhe / kirjoitus**

Yksi dekonstruktion kohteena olevista vastakkaisuuksista on fonosentrinen vastakkainasettelu puheen ja kirjoituksen välillä. Derridan mukaan filosofian historiassa on enemmän tai vähemmän implisiittisesti oletettu, että äänellä (*phonē*) on läheisin tai ensisijainen suhde merkitykseen. (Derrida 1976, 11). Esimerkiksi Aristoteleelle ”ääneen puhutut sanat ovat sielullisten vaikutusten symboleita ja kirjoitetut sanat puhuttujen” (Aristoteles, *Tulkinnasta* 16a). Derridan mukaan tämä ilmentää oletusta siitä, että äänellä, joka synnyttää *ensimmäiset symbolit*, on essentiaalinen ja välitön läheisyys ja suhde mieleen (Derrida 1976, 11).

Aristoteles toteaa, että ”[k]uten kirjaimet eivät ole kaikille samat, eivät äänteenkään ole. Mutta alkuperäiset sielulliset vaikutukset, joiden merkkejä ne ovat, ovat kaikille samat; ja asiat, joiden jäljitelmiä nämä vuorostaan ovat, ovat varsinkin samat” (Aristoteles, *Tulkinnasta* 16a). Derridan mukaan mielen ja olioiden välinen suhde nähdään näin luonnollisena, kun taas asioiden ja puhutun kielen välillä vallitsee konventionaalinen suhde, jota kirjoitettu kieli toisen asteen konventiona heijastaa (Derrida 1976, 11). Mielentilojen tai ”sielullisten vaikutuksien” luonnollisen ilmaisun voidaankin nähdä muodostavan eräänlaisen universaalisen kielen, joka pystyy häivyttämään itsensä ja toimimaan läpinäkyvänä. Erityisesti kirjoitettu merkitys nähdään tällöin johdannaisena (*derivative*) suhteessa äänen ja merkityksen ideaan tai merkityksen väliseen sidokseen. Kirjoitettu merkitys on näin ollen luonteeltaan puhtaasti tekninen, eikä sillä ole konstituovaa merkitystä. (Eml., 11.) Wortham on luonnehtinut kyseistä asennetta toteamalla, että kirjoituksen nähdään olevan pelkkä ”eloton tallentamisen, arkistoinnin ja muistiinpanemisen väline” (Wortham 2010, 138).

Derridan kritiikki lävistää kuitenkin Aristoteleen ohella monien muidenkin klassikkofilosofien ajattelun<sup>8</sup>. Derridan mukaan fonosentriseen traditioon sisältyvä oletus merkitsijän johdannaisuudesta sisältyy merkitsijän käsitteeseen itseensä:

<sup>8</sup> Rajaahan Austinkin teoriansa puhetilanteisiin, mihin myös ”Allekirjoitus tapahtuma konteksti” ottaa kantaa.

Kieli ja kirjoitus ovat kaksi erillistä merkkien järjestelmää; toinen on olemassa yksinkertaisesti representoidakseen ensimmäistä. Lingvistiikan kohteena eivät ole sanojen kirjoitetut ja puhutut muodot yhdessä, vaan ainoastaan puhutut muodot konstituivat kohteen. Mutta puhuttu sana on niin kiinteästi sidottu kirjoitettuun kuvaansa, että jälkimmäinen onnistuu varastamaan pääroolin. Ihmiset pitävät jopa tärkeämpänä suullisen merkin *kirjoitettua kuvaa* kuin *merkkiä itseään*.

Vastaavanlainen virhe olisi ajatella, että jostakusta voidaan oppia enemmän katsomalla hänen valokuvaansa kuin havainnoimalla häntä suoraan. (Saussure 1966, 23–24. Kursivoinnit allekirjoittaneen.)

Joka tapauksessa fonosentrismen kritiikki johtaa kysymyksiin filosofian luonteesta. Länsimainen filosofinen perinne on nimittäin hyvin pitkälti sitoutunut kirjoitettuun muotoon ja filosofinen toiminta itsessään on pitkälti filosofisten tekstien kirjoittamista ja lukemista. Kysymys fonosentrismistä muodostuukin näin ollen hyvin kiinnostavaksi suhteessa filosofian itseymmärrykseen. Kirjoitetun muodon väheksyntä ja ulossulkeminen ja filosofian olemisen tapa kirjoitettuna filosofiana näyttäisi muodostavan ristiriidan, joka filosofian täytyy ratkaista. Wortham on todennut, että (kauno)kirjallisuuden on nähty muodostavan filosofian itseidentiteetille tärkeän ”toiseuden”, jota vasten filosofia voi määritellä itsensä. Derridan mukaan oletus kirjallisuudesta olemuksellisesti tekstuaalisena, retorisenä tai muodollisena leikkinä pohjaa itsessään filosofisiin ideoihin taiteesta, kirjoituksesta, metaforasta, representaatiosta, tekijyydestä ja niin edelleen. (Wortham 2010, 85.)

Filosofian ja kirjallisuuden vastakkainasettelu on siis luonteeltaan filosofinen, mutta vastakkainasettelun merkitys ei ole niinkään filosofian ylivallassa suhteessa kirjallisuuteen ja kirjalliseen. Kyse on pitkälti myös siitä, että filosofia omassa kirjoituksessaan tarvitsee täydennykseksen ”toista”, voidakseen määritellä ja puolustaa itseään. Kirjallinen toiminta ei kuitenkaan itsessään mukaudu kirjallisuuden kategoriaan, vaan sillä on tapa ylittää

valtuutensa ja rajansa. Näin ollen se jatkuvasti uhkaa kirjallisen ja filosofisen välistä rajaa muistuttaen filosofiaa sen omasta torjutusta statuksesta kirjoituksena. (Emt., 85.)

Joka tapauksessa kysymykset puhutun ja kirjoitetun muodon välisistä suhteista, filosofisesta kirjoituksesta sekä filosofiasta kirjoituksena nousevat uudelleen esiin *différencen* performatiivin tulkinnassa. Kyseisessä esseessä filosofisen kirjoituksen tematiikka nousee eksplisiittisesti pintaan, onhan *différance* muotoutunut ”kirjoitusta koskevan kirjoituksen kuluessa ja kirjoitukseen sisältyvässä kirjoituksessa” (Derrida 2003, 246) ja ”kirjoitusta koskevan kysymyksen kirjoitusprosessissa” (emt., 247). Toisaalta Derrida on Worthamin mukaan halunnut kyseenalaistaa kirjallisuuden ja filosofian välisen rajan (Wortham 2010, 85), minkä seurauksena Derridan kirjoituksen tulkitsemien kaunokirjalliseen tyypillisiinä pidettyjen keinojen kautta näyttäytyy erityisen hedelmällisenä.

#### **4.4 Uudelleen järjestävä kirjoitus**

Derrida on antanut eri puolilla tuotantoaan dekonstruktioille hyvinkin erilaisia luonnehdintoja ja osittain myös tästä syystä dekonstruktion tulkinnatkin ovat moninaisia. Yleisesti voidaan kuitenkin sanoa dekonstruktion viittaavan tietyn tyyppisiin luku- ja kirjoituskäytäntöihin, jotka rikkovat tai uudelleen järjestävät traditionaalisia konventioita ja käsityksiä. Filosofissa tämä traditio samaistuu pitkälti fono-logosentriseen perinteeseen, jossa filosofista kenttää järjestävät erilaiset binaariset hierarkiat, kuten puhe–kirjoitus, merkitty–merkki, läsnäolo–poissaolo ja niin edelleen.

Tässä tutkielmassa hyödynnän ensisijaisesti Derridan haastattelussaan antamaa luonnehdintaa dekonstruktioista kaksivaiheisena kirjoitusprosessina. Prosessin ensimmäisessä vaiheessa tradition oletama hierarkkinen vastakkainasettelu käännetään ylösalaisin. Koska pelkkä nurinkääntäminen ei saa aikaan aitoja muutoksia semanttisessa horisontissa, on



dekonstruktion tai strateginen kirjoituksen kuljettava vielä toiseen vaiheen kautta. Tässä kaksoiskirjoituksen strategiassa filosofinen kirjoitus pyrkii uudelleen järjestämään kenttää tavalla, joka ei ole redusoitavissa aiempaan käsitykseen. Koska mikään yksittäinen positio ei pysty tätä saavuttamaan, toisin sanoen tuottamaan *eroa*, hyödyntää toinen vaihe erilaisia teknisiä strategioita.

Fono-logosentrisestä traditiosta halusin tässä luvussa kiinnittää huomiota erityisesti fonosentrismin kritiikkiin, sillä seuraavassa luvussa pyrin analysoimaan *différencen* käsitettä erityisesti suhteessa puheen ja kirjoituksen väliseen hierarkkiseen vastakkainasetteluun. Pyrkiessäni argumentoimaan, että *différence* performatiivisesti kääntää nurin fonosentrisen tradition puheen ja kirjoituksen välisen hierarkian, en kuitenkaan väitä Derridan pyrkivän tällä eleellä asettamaan kirjoitusta hallitsevaan asemaan.

Derrida on itse eksplisiittisesti kieltänyt tulkintamahdollisuuden, jonka mukaan hänen tavoitteensa olisi jollain tavoin palauttaa kirjoitus uudelleen arvoonsa: kyse ei ole ”grafosentrismin vastakkainasettelusta logosentrismin kanssa” (Derrida 1988, 21) tai ”oikeuksien, ylevyyden tai arvokkuuden palauttamisesta kirjoitukselle” (emt., 21). Kirjoituksen enempää kuin mikään muukaan yksittäinen vastinpari ei siis ole dekonstruktion fokuksessa, vaan yhteen kietoutuvien oletusten muodostamassa systeemissä minkä tahansa vastakkaisuuden kyseenalaistaminen heijastuu välttämättä koko systeemiin.

Toisaalta kysymys fonosentrismistä ja kirjoituksen aliarvioimisesta kulkee syvemmillä: ”Aliarvioimista on juuri nimenomaan se miten kirjoitus on ymmärretty, sen asema filosofisessa hierarkiassa (ylempi/alempi)” (emt., 59). Vastakkainasettelun kääntäminen ei siis tarkoita niinkään hierarkkista uudelleen järjestämistä kuin hierarkkisuuden dekonstruktiivista auki kirjoittamista. Ja kuten juuri totesimme, yksittäisten vastakkainasettelujen sijaan on projektin fokuksena laajempi ja syvempi platonistinen systeemi eli hierarkkisten vastakkaisuuksien varaan rakennettu (esi)filosofinen ajattelu.

## 5 DIFFÉRENCE

### 5.1 Strateginen *différance*

Mikä *différance* on? Mikäli vastaisin näihin kysymyksiin tutkimatta niitä ensin kysymyksinä, kääntämättä niitä itseään vastaan ja epäilemättä niiden muotoa – mukaan luettuna sitä, mikä niissä näyttäisi olevan luonnollisinta ja välttämättömintä – putoaisin heti takaisin siihen, mistä olen pyrkinyt eroon. (Derrida 2003, 259.)

Haastattelukokoelmassaan *Positioita* Derrida kirjoittaa auki *différencen* toiminnallisen luonteen toteamalla, että jos *différencelle* voitaisiin antaa jokin määritelmä, ”olisi se hegeliläisen säilyttämisen-kumoamisen raja, keskeytys ja destruktio *kaikki*lla, missä ko. käsitteellä operoidaan” (Derrida 1988,47). *Différencen* toiminnallinen, tekevä ja performatiivinen luonne kuuluvat siis jo itse käsitteen määritelmän elementeiksi. *Différance* voidaan hieman yksinkertaistaen ymmärtää diskurssin uudelleenjärjestäytymisen prosessina, jossa kentän semanttinen horisontti rikotaan tai uudelleenjärjestetään tavalla, joka ei ole enää ymmärrettävissä vanhasta järjestelmästä käsin.

*Différencen* tapauksessa asettuminen dialektisista järjestelmää vastaan merkitsee erityisesti eron tekemistä dialektiikan antiteesin muotoisiin ratkaisuihin nähden. Suhteessa *différencen* käsitteeseen erityisesti nurinkääntämisen vaihe nostaa esille myös kysymyksen dekonstruktion suhteesta hegeliläiseen dialektiikkaan. Nurinkääntämiseen pysähtyvä tai tyytyvä dekonstruktiivinen liike ei pysty perustelemaan erillisyyttään ”hegeliläisen säilyttämisen-kumoamisen” liikkeestä, tai argumentoimaan omaa sulautumattomuuttaan tai redusoitumattomuuttaan dekonstruoimaansa järjestelmään tai kenttään. Dekonstruoidessaan

vastakkaisuuksien kautta etenevää dialektista järjestelmää *différencen* täytyy sijoittua kentän ulkopuolelle tavalla, joka eroaa dialektiikan antiteesin kautta kulkevan uudelleen järjestämisen logiikasta. Derrida toteaa, että *différencen* on ”osoitettava eroamisen *Aufhebungin* järjestelmästä ja spekulatiivisesta dialektiikasta kohdassa, joka on miltei absoluuttisen lähellä Hegeliä...” (emt., 50). *Difference* anti- tai epäkäsittelenä ei kuitenkaan muodosta antiteesia klassiselle metafysiikalle dialektiikassa. Tämän muotoinen vastakkaisuus mahdollistaisi synteetin, joka kuuluu edelleen vanhaan järjestelmään ja on osa sen semanttista horisonttia. Sen sijaan *différencen* käsite asettuu vastaan ja vastakkain dialektisuuden itsensä kanssa kirjoittamalla tilan, joka ei ole enää ymmärrettävissä vanhan järjestelmän piirissä.

*Différencea* luonnehtivat siis vastustamisen ja vastaan asettumisen piirteet eikä *différencen* strategista luonnetta voida sivuuttaa. *Difference* on läheisessä yhteydessä ”kaikkiin niihin toimiin, jotka on suunnattu Hegelin dialektista spekulatiota vastaan” (emt., 47). Derrida määrittelee *différencen* teoksi, jonka perimmäinen päämäärä on asettua klassista dialektista järjestystä ja järjestelmää vastaan. Tämä järjestys palautuu pitkälti binaaristen vastakkaisuuksien muotoilemaan filosofiseen kenttään. Seuraavaksi siirrymmekin lukemaan ”*Différencea*” näiden vastakkaisuuksien kautta.

## **5.2 *Différence* ja binaariset vastinparit**

Pohtiessamme strategista kirjoitusta totesin Derridan pitäneen tärkeänä, että dekonstruoiva ja strateginen kirjoitus pystyvät erottautumaan dekonstruoimastaan kentästä (ks. Derrida 1988, 49), mikä toistaa eroamisen teemaa laajempaan syvätason rakenteena. Eroamisen voidaan nähdä osaltaan ilmenevän pyrkimyksessä asettua klassisten vastakkaisuuksien väliin tai tuolla puolen. *Différencen* *ance*-päätte jää Derridan mukaan ”ratkeamatta aktiivin ja passiivin väliin” (Derrida 2003, 252). Toisaalta latinan *differre*-verbin ”tilan ajalliseksi tulemista ja ajan

tilalliseksi tulemista” (emt., 251) kantavat konnotaatiot näyttäisivät viittaavan pyrkimykseen kyseenalaistaa perinteistä tilan ja ajan vastakkaisuutta. *Différance* ”ei ole sen enempää staattinen kuin geneettinenkään, sen enempää strukturaalinen kuin historiallinenkään” (emt., 256). Derrida toteaa, että *différance* ”ei kuulu kieleen eikä kirjoitukseen” (emt., 249). Nämä kaikki muotoilut antavat ymmärtää, että *différencen* tilassa tukeutuminen perinteisiin binaarioppositioihin ei ole enää luvallista. Tämä on ymmärrettävää, sillä vastakkaisuuksiin tukeutuva ajattelu toisintaisi logo-fonosentristä ajattelua, mikä on Derridan näkökulmalle ongelmallista.

*Différencen* strateginen luonne kirjoitetaan auki uudelleen todettaessa, että *différance* kuuluu järjestykseen, joka ”vastustaa filosofian vastakkainasettelua aistisen ja järjellisen välillä” (emt., 249). Lukijaa itse asiassa eksplisiittisesti kielletään tukeutumasta tulkinnassaan vastakkaisuuksiin: suhteessa generatiivisten ja strukturalistis-taksonomisten näkökantojen mahdolliseen vastakkainasetteluun Derrida toteaaakin, että ”[d]ifférencen kannalta nämä vastakkainasettelut ovat täysin asiattomia, ja tämä tekee sen [*différencen*] ajattelemisen epämukavaksi.” (Emt., 256.)

Epämukavaa *différencen* ajattelemisen kieltämättä onkin: *différance* ei nimittäin ole ”sana tai käsite” (emt., 247), eikä sitä voida ”ymmärtää merkin käsitteellä” (emt., 253). *Différencelle* ei ”ole nimeä, ei edes olemuksen tai olemisen nimeä, eikä edes nimeä *différance*, joka ei ole nimi” (emt., 272). Käytännössä nämä kaikki kiellot liittyvät pitkälti siihen, että kielifilosofinen käsitteistömme on kehittynyt suhteessa logo-fonosentriseen traditioon. *Différencea* ei voida ymmärtää ”merkin” käsitteellä yksinkertaisesti siitä syystä, että sana, jolta *différencen* tapaan puuttuu merkitty, ei ole sana.

*Différance* ei ylipäätään ole ilmaistavissa logosentrisen tradition taksonomiassa. Läsnä- ja poissaolon vastakkaisuuden tuolle puolen asettuva *différance* ei täytä olion tai olevan tunnusmerkistöä. Derrida toteaaakin, että *différance* ”ei ole olemassa, ei ole läsnä oleva oleva”

(emt., 249). Tai yksinkertaisemmin ilmaistuna ”*différance* ei ole” (emt., 266). Jopa ehdollinen väite *différencen* olemisesta liikaa: ”Mikäli *différance* on (pyyhin yli myös sanan on)...” (emt., 249).

Derrida toteaaakin, että lausekkeet ja syntaksi, joihin hänen täytyy turvautua, muistuttavat negatiivisen teologian<sup>9</sup> vastaavia. *Différance* ei kuitenkaan ole luonteeltaan teologinen käsite eikä kuulu negatiivisen järjestyksen piiriin, vaikka tämä järjestys ymmärrettäisiin hyvinkin radikaalilla tavalla. Vaikka negatiivinen teologia onkin pyrkinyt irrottautumaan olemuksen ja olemassaolon äärellisistä kategorioista, on tähän hankkeeseen aina liittynyt pyrkimys myöntää Jumalalle jokin korkeampi olemisen tapa. *Différance* ei kuitenkaan pyri uuteen (teologiseen) haltuunottoon. (emt., 249–250.) Tämä on tietenkin jossain määrin ilmeistä, onhan ”edelleen kyse suhteen selvittämisestä Hegeliin” (Derrida 1988, 50).

Yksi mahdollinen tulkinta *différance*stä puhumisen vaikeudelle olisi tietysti länsimaiseen metafysiikkaan sitoutunut kieli, joka ”kantaa mukanaan huomattavan määrän ei ainoastaan kaiken tyyppisiä, vaan nimenomaan toisiinsa kytkeytyviä oletuksia, jotka [ ... ] solmiutuvat järjestelmäksi” (emt., 28). On jokseenkin ilmeistä, että käytössä olevan kielen tuottanutta järjestelmää vastaan asettuvan käsitteen ilmaisemisen on lähtökohtaisesti ongelmallista. Tätä tulkintaa olen hyödyntänyt pyrkiessäni avaamaan sitä, miksi *différancea* ei voida käsittää merkin käsitteellä. *Différencen* tapauksessa ilmaisun vaikeus ei kuitenkaan ole seurausta pelkästään käytössä olevan kielen puutteesta:

Kuitenkin jo tiedämme, että mahdottomuus nimetä *différancea* ei ole pelkästään tilapäistä: se ei johdu siitä, ettei kielemme ole vielä löytänyt tai saanut sen *nimeä*, eikä siitä, että sitä olisi etsittävä toisesta kielestä, kielemme äärellisen järjestelmän ulkopuolelta. (Derrida 2003, 272.)

<sup>9</sup> Negatiivinen teologia viittaa skolastiseen [on varsinaista skolastiikkaa vanhempi, uusplatonistinen ajattelutapa] periaatteeseen, jonka mukaan Jumalasta, jota ei voida tavoittaa sanoilla, voidaan puhua kuitenkin sen kautta, mitä Jumala ei ole.

Itsestään selvää on, että käytössämme olevaa kieltä ei voida täydentää *différencella*. Itse asiassa kielen ”täydentäminen” tai ”korjaaminen” ovat ylipäättään mielettömiä sikäli kuin oletamme kielen tuottavan taksonomian sen sijaan, että se heijastaisi sitä. Mutta etsiminen ”kielen äärellisen järjestelmän ulkopuolelta” on jo huomattavasti monimutkaisempi kysymys. Väittäjä näyttäisi pätevän vain sikäli kuin *kieli* ymmärretään tiukasti saussurelaisessa mielessä (kuten ”*Différance*” näyttäisi eksplisiittisesti tekevän, ks. esim. emt., 248).

Syynä on se, ettei sille ole *nimeä*, ei edes olemuksen tai olemisen nimeä, eikä edes nimeä *différance*, joka ei ole nimi, pelkkä nominaalinen ykseys. *Différance* siirtyy lakkaamatta paikaltaan toisistaan eroavien ja toisiaan lykkäävien korvausten ketjussa. (Emt., 272.)

Saussurelainen kielikäsitys ja merkityn läsnä- ja poissaoloa koskevat oletukset näyttäisivätkin valaisevan ”*Différancea*” huomattavasti. Tämä ajattelu muodostaa yhtä aikaa sekä lähtökohdan että kritiikin kohteen ”*Différance*”- esseelle. Oma ajatteluaan vastaan kääntyvä ajattelu tai oma kirjoitustaan kääntyvä kirjoitus tuovat mieleen edellisessä luvussa käsittelemästämme kaksoiskirjoituksen strategian.

*Différencen* ajattelemisen ja siitä kirjoittamisen vaikeus sekä puhumisen mahdottomuus, ovat kaikki seurausta *différencen* strategisesta kääntymisestä kielen ja ajattelun dikotomioiden varaan rakentuvaa järjestystä vastaan. Ajattelua jäsentäviä vastakkainasetteluja kyseenalaistamaan ja murtamaan pyrkivää *différancea* ei voida yksinkertaisesti kategorisoida näiden vastakkainasettelujen piiriin. Derridan mukaan *différencen* väliintulo merkitsee, että ”metafyysiset käsitteelliset vastakkainasettelut (signifioitu–signifioiva, aistimellinen–järjellinen, kirjoitus–puhe, puhe–kieli, diakronia–synkronia, tila-aika, passiivisuus–aktiivisuus jne.), sikäli kuin ne viime kädessä viittaavat jonkin läsnä olevan läsnäoloon, tulevat epäolennaisiksi” (Derrida 1988, 37).

Vaikka tarkoitukseni on lukea ”*Différance*” ulos erityisesti fonosentrismen kritiikki, ei laajan esseen koko sisältö ole redusoitavissa tähän juonteeseen. Fonosentrismen kritiikki on vain pieni osa laajempaa läsnäolon filosofista traditiota kyseenalaistavaa teosta, minkä seurauksena tulkintani on jo ennalta määrätty riittämättömäksi raapaisuksi hyvin kompleksisen filosofisen tekstin tulkintamahdollisuuksista. Toisaalta fonosentrismen kritiikkiä ei voida täysin erottaa laajemmasta läsnäolon tradition kritiikistä: kyse ei ole toisistaan riippumattomista vaan toisiinsa elimellisesti kytkeytyvistä vastinpareista, jolloin yhden hierarkian horjuttaminen välttämättä vaikuttaa muihin hierarkkisiin vastakkainasetteluihin.

### 5.3 A:n pyramidinen hiljaisuus

Essee ”*Différance*” lähtee liikkeelle aikomuksesta puhua yhdestä kirjaimesta. Kyse on ”kirjaimesta a, ensimmäisestä kirjaimesta, jonka ottaminen käyttöön siellä täällä sanan *différance* kirjoittamisessa on näyttänyt välttämättömältä” (Derrida 2003, 246). A-kirjain viittaa tässä ääntymättömään eroon Derridan muotoileman uudissan *différance* ja ranskan kielen sanan *différence*, ero, välillä. Tätä nimenomaista eroa *différencen* ja *différencen* välillä, sekä sen motiiviksi kohotettua a-kirjaimen ääntymättömyyttä, yritän lähestyä muotoilun performatiivisen ulottuvuuden kautta.

Derridan mukaan *différencen* käsite on muotoutunut ”eräänlaisen karkean kirjoitusvirheen ansiosta, laiminlyömällä kirjoitusta säätelevää oikeaoppisuutta, kirjoitettua säätelevää lakia, joka pitää sen sopivuuden rajoissa (emt., 246). Päämääränä ei ole kuitenkaan laiminlyönti tai välinpitämättömyys sinänsä. Derrida toteakin, että ”tarkoitus ei kuitenkaan ole oikeuttaa oikeinkirjoituksen hiljaista laiminlyöntiä ja vielä vähemmän puolustella sitä; sen sijaan yritän syventää tiettyä siinä inttävä leikkiä” (emt., 246). Derrida haluaakin eksplisiittisesti nostaa

*différencen* ”virheen” ja sen motiivit tarkemman luennan kohteeksi. ”*Différencessa*” intävän leikin yksi piirre onkin jo mainittu ääntymätön ero:

Sattuu vain tosiasiasa olemaan niin, että graafinen ero (*e:n* paikalla *a*) kahden näennäisesti vokaalisen kirjoitustavan ja kahden vokaalin välillä jää puhtaasti graafiseksi: sen voi kirjoittaa tai lukea mutta sitä ei voi kuulla. Sitä ei voi kuulla, ja myöhemmin näemme, että se menee myös yli ymmärryksen. (Emt., 247.)<sup>10</sup>

Mykkä *différence* jää auttamatta käsitettävyyden tuolle puolen, sillä järjen ja ymmärryksen *logosta* jäsentävä puhe ei pysty ilmaisemaan sitä. Kirjoituksen hiljaisuutta heijastava *différencen* hiljaisuus on niin rikkumatonta, että se Derridan mukaan samastuu kuoleman hiljaisuuteen:

Eron tuo esille mykkä merkki, hiljainen muistomerkki – sanoisin jopa pyramidi, millä en ainoastaan viittaa isoon kirjaimen A, vaan myös Hegelin *Ensyklopedia*-teoksen kohtaan, jossa tuon merkin materiaalista hahmoa verrataan egyptiläiseen pyramidiin. Eron (*différence*) *a*:ta ei voi kuulla, se jää äänettömäksi, salaiseksi ja vaihteliseksi kuin hauta: *oikesis*. (Emt., 247.)<sup>11</sup>

Kuten aikaisemmin todettua, ”*Différence*”-essee perustuu Ranskan filosofiselle yhdistykselle *kirjoitettuun puheeseen*, mikä monella tapaa syventää ja eksplikoi *différencen* puheen ja kirjoituksen tematiikkaa ja leikkiä. Koska puhe sinänsä ei pysty merkitsemään *différencen* ja

---

<sup>10</sup> Tässä Derrida hyödyntää ranskan kielen sanan *entendre* merkityksiä kuulla ja ymmärtää, jota ei kuitenkaan ole voitu kääntää, sillä suomen kielessä vastaavaa semanttista kytköstä ei löydy. Tällöin Derrida samaistaa toisiinsa kirjoituksen ja hiljaisuuden ja käsittämättömyyden – aivan kuten ranskan kieli.

<sup>11</sup> Yllä olevassa lainauksessa Derrida nostaa eksplisiittisesti esiin Hegelin käsityksen merkistä ja viittaa hienovaraisemman Platonin *Kratyloksen* [tähän olisi hyvä laittaa tarkempi viite *Kratyloksen* kohtaan] hautaan ja merkkiin. Kreikan kielen sana *sēma* merkitsee sekä hautaa että merkkiä.



*différencen* välistä eroa, joutuu puheeksi kirjoitettu ”*Différance*” eksplisiittisesti viittaamaan kirjoitettuun muotoonsa:

Itse asiassa ette voi edes tietää esityksestäni, puheestani, jonka lausun nyt ääneen Ranskan filosofisen yhdistyksen jäsenille, mistä erosta puhun puhuessani. Graafisesta erosta voin puhua vain kiertäen kirjoitusta käsittelevässä esityksessä ja sillä ehdolla, että kullakin kerralla tarkennan erikseen, milloin puhun erosta (*différence*) ja milloin *différance*sta a:lla. (Emt., 247–248.)

Tässä asetelmassa perinteinen käsitys kirjoituksesta puheen kuvana tai heijastuksena problematisoituu. *Différencen* mukaantulo tuo kirjoituksen kentälle jotain sellaista, mitä kirjoitusta edeltävä ja hallitseva puhe ei pysty ilmaisemaan. Performatiivina ”a:n pyramidinen hiljaisuus” merkitseekin kirjoitetun muodon asettumista ensisijaiseen asemaan puhuttuun muotoon nähden: ”Joka tapauksessa esittämäni suulliset täsmennykset – ’e:llä’ tai ’a:lla’ viittaavat väistämättä *kirjoitettuun tekstiin...*” (emt., 248). Aylesworth (2013) on muotoillut saman havainnon todetessaan, että ”’a’ on kirjoitettu merkki, joka erottautuu [*differentiates*] riippumattomana suhteessa ääneen” (emt.). Toisin sanoen ”a” tuottaa kirjoituksessa semanttisia muutoksia, jotka eivät ilmene puhutussa muodossa. Äänettömiksi jääviä muutoksia ei näin ollen voida sellaisenaan ilmaista, sillä *tarkentaminen* ei koskaan jätä merkitystä koskemattomaksi.

Joka tapauksessa puhe *différance*sta on siis kirjoitukseen viittaavaa puhetta. Fono-logosentrisen tradition vakaumus kirjoituksen mimeettisestä suhteesta puheeseen eli käsitys kirjoituksesta puheen ”kuvana”, ja toisaalta ”mimetologinen” premissi eli oletus imitoidun ensisijaisuudesta imitaatioon nähden (ks. esim. Gasché 1986, 256) saavat näin ollen aikaan sen, että puheen ja kirjoituksen välinen hierarkia kääntyy ylösalaisin. Tässä mielessä *différencen* käsitteen muotoilun voidaankin katsoa kulkevan dekonstruktion strategian nurinkääntämisen vaiheen kautta.

Dekonstruoiva strategia ei kuitenkaan voi pysähtyä nurinkääntämisen vaiheeseen, vaan sen on pystyttävä ilmaisemaan, miten se itse eroaa dekonstruoitavalta kentältä (esim. Derrida 1988, 48–49). *Différance* näyttäisikin tekevän juuri tämän, sillä performatiivin toinen puoli asettaa kyseenalaiseksi käsityksen puheen ja kirjoituksen välisestä binaarisesta suhteesta sinänsä. Tällöin kysymyksen kohteena ei ole niiden keskinäinen hierarkia, sillä binaarista oppositiota voidaan ainakin teoriassa ajatella erillään siihen liittyvästä hierarkiasta. Sen sijaan painopiste siirretään puheen ja kirjoituksen eron laadulliseen puoleen eli kysymykseen siitä, millaiset ennakkoehdot mahdollistavat fonosentrisen käsityksen ja toisaalta sen kyseenalaistavan *différencen* muotoilun.

Puheen ja kirjoituksen välisen eron luonnetta määrittävien käsitysten pohja on Derridan mukaan kulttuurinen ja historiallinen:

E:n ja a:n välisen graafisen eron pyramidimainen hiljaisuus voi epäilemättä toimia vain foneettisen kirjoituksen järjestelmässä ja sellaisessa kielessä tai kieliopissa, joka on historiallisesti kytkeytynyt foneettiseen kirjoitukseen, sekä koko kulttuuriin, jota ei voi erottaa siitä. (Derrida 2003, 248.)

Derrida nimeää käsityksemme puheesta, kirjoituksesta sekä näiden suhteesta kulttuuriseksi, mikä merkitsee käsityksien kontingenssia: asiat voisivat olla myös toisin. Puhe ja kirjoitus kytkeytyvät käsitykseen foneettisesta kirjoituksesta, mutta ainakin teoriassa on mahdollista ymmärtää kirjoitus myös toisin.

Väittäisin kuitenkin niin, että pelkästään niin sanotun foneettisen kirjoituksen sisällä toimiva äänettömyys osoittaa tai muistuttaa hyvin osuvasti, että vastoin laajalle levinnyttä ennakkokäsitystä ei ole foneettista kirjoitusta. Puhtaasti ja tarkasti ottaen foneettista kirjoitusta ei ole. (Emt., 248.)

Derrida väittää, että vastoin yleistä oletusta foneettista kirjoitusta ei ole. Kirjoitettu kieli ei heijasta puhuttua kieltä eivätkä nämä kaksi ole yhteismitallisia, sillä viimeistään *différencen* ilmaantuminen tekee eron puheen ja kirjoituksen semanttisissa horisonteissa: kirjoitus pystyy tuottamaan erottalun, jota puhe ei pysty tekemään. *Différance* sekä a:n hiljaisuus toimivatkin siis eräänlaisena (esi)merkkinä puheen ja kirjoituksen yhteismitattomuudesta. *Différance* sekä nimeää että tuottaa performatiivisesti nimeämänsä eron.

Derridan mukaan kysymys puheen ja kirjoituksen erosta ei kuitenkaan ole luonteeltaan tekninen, sillä foneettiseksi kutsuttu kirjoitus voi toimia ainoastaan ”hyväksymällä itseensä ei-foneettiset ’merkit’ (välimerkit, tilallistuminen)<sup>12</sup>, joiden rakennetta ja välttämättömyyttä tutkittaessa havaitaan nopeasti, että ne sopivat huonosti yhteen merkin käsitteen kanssa” (emt., 248). Kirjoituksen ei-foneettinen luonne ei siis johdu kirjoitusjärjestelmän riittämättömyydestä tai virheellisyydestä, eikä puheen ja kirjoituksen yhteismitallisuutta voida saavuttaa kosmeettisilla korjauksilla. Derrida käyttää välimerkkejä esimerkkinä kielellisistä olioista, joille ei ole vastinetta puhutussa kielessä.<sup>13</sup>

*Différance* merkitseekin radikaalimmassa mielessä irrottautumista käsityksestä, jossa kieli ymmärretään lähtökohtaisesti läsnäolevana ja havaittavana. Kuten jo aiemmin huomautin on fonosentrinen perinne samastanut puhutun merkityksen välittömään läsnäoloon ja kirjoitetun merkityksen poissaoloon. *Différance* sen sijaan viittaa kielen mahdollisuuteen, joka ei<sup>12</sup> ”Tilallistumiseksi” käännetty *espacement* viittaa toisaalta myös ”välistykseen” ja tekstin välilyönteihin.

<sup>13</sup> Toisaalta (vaikkei Derrida otakaan tähän kantaa) kirjoituksen ja puheen välillä on löydettävissä paljon eroavaisuuksia, jotka kytkeytyvät siihen tosiasiaan, että ne rakentuvat erilaisten aistimusten ja fyysikaalisten faktojen varaan. Nämä tekniset mahdollisuudet heijastuvat semantiikkaan ja erottavat puhutun ja kirjoitetun kielen toisistaan suhteessa siihen, mitä kielellä on mahdollista sanoa.

sellaisenaan ole havaittava: ”Pikemminkin eron leikki, joka on, kuten Saussure muistutti, kaikkien merkkien mahdollisuuden ja toiminnan ehto, on itsessään äänetön.” (Emt., 248.) Havaittavan kielen ennakkoehdot ovat siis itsessään ei-havaittavia. Ero sinänsä ei ole aistisesti havaittavissa vaikka se tuottaakin kielen havaittavat semanttiset ominaisuudet eli toisistaan eroavat foneemit:

Kahden foneemin välistä eroa, joka yksin tekee mahdolliseksi niiden olemisen ja toiminnan sellaisenaan, ei voi kuulla. Ei-kuultavissa oleva avaa kaksi läsnä olevaa foneemia kuultaviksi sellaisina kuin ne esitetään. (Emt., 248.)

Derrida jatkaa tähän asti siis saussurelaisella tiellä, jolla kieli ymmärretään erotteluista syntyvänä rakenteena. Erittely sinänsä ei ole uusi: kielen merkitykset syntyvät erotteluista, joita kieli tuottaa sekä merkittyjen että merkitsijöiden sfäärissä.

Se, ettei puhtaasti foneettista kirjoitusta ole, tarkoittaa, ettei puhtaasti foneettinen *fōne* ole olemassa. Foneemit esille tuova ja ne kuultaviksi tai ymmärrettäviksi (tämän sanan kaikissa merkityksissä) tekevä ero jää itsessään ei-kuultavaksi. (Emt., 248.)

Toisin sanoen Derrida ei kiellä ainoastaan foneettiseksi mielletyn kielen foneettisuutta vaan myös puhtaan foneettiseksi ymmärretyn *kielen* olemassaolon. Kielen foneettisuuden kieltäminen kuitenkin siirtää puheen pois läsnäolon alueelta, sillä fonosentrisessä traditiossa puheen ensisijaisuus on motivoitunut erityisesti siihen assosioituneen läsnäolon ensisijaisuuden kautta. Derrida kuitenkin toteaa, että puhe – kuten kaikki kieli – on täynnä hiljaisuutta ja poissaoloa: merkitykset ja kuultavan kielen tuottavat erottelut kuuluvat rakenteellisesta puhuttuun kieleen, vaikei niitä voidakaan havaita.

*Différance* on näiden ”erojen ei-täysi ja ei-yksinkertainen alkuperä” (emt., 256) tai ”käsitteellisyyden, käsitteellisen prosessin ja järjestelmän mahdollisuus ylipäättään” (emt., 255). *Différance* asettuu foneettiseksi mielletyn kielen ei-foneettiselle alueelle, mistä käsin se tuottaa havaitun, foneettisen kielen. Kielen mahdollisuusehtona tai ”alkuperänä” se on nähtävä myös merkityksen ennakkoehtona. On kuitenkin ymmärrettävää, että ”alkuperä” tarvitsee lainausmerkkinsä: läsnäoloa pakeneva *différance* tuskin helposti samaistuu liikkumattoman liikuttajan järkähtämättömyyteen tai aristoteelisen prinssiipin muuttumattomuuteen. Sen sijaan erojen alkuperänä *différance* ajautuu loputtomaan liikkeeseen, jossa jokainen pyrkimys tuoda se läsnäoloon työntää sitä kauemmaksi. Jokainen kielellinen liike tuottaa eron, ja *différance* joutuu näin siirtymään tämän liikkeen tieltä, sen tuolle puolen.

Osittain myös tästä syystä *différance* ”ei ole sana eikä käsite” (emt., 247). *Différancea* ei voida nimeä sen vuoksi, että *différance* oman nimensä alkusyy: se tavallaan ajautuu nimensä ulkopuolelle. *Différance* strateginen asettuminen tilaan tai tilaksi kielen mahdollisuutena tai ennakkoehtona tai alkuperänä aiheuttaa sen, ettei *différancea* yksinkertaisesti voida käsitteellistää:

Lause ’sille ei ole nimeä’ on luettava kaikessa latteudessaan. Se, mitä ei voi nimetä, ei ole sanoin kuvaamaton olento, esimerkiksi Jumala, jota lähelle mikään nimi ei voisi päästä. Se, mitä ei voi nimetä, on leikki, joka saa aikaan nominaaliset vaikutukset, nimiksi kutsutut suhteellisen yhtenäiset tai atomaariset rakenteet. (Emt., 272.)

#### **5.4 ”Strategia vailla päämäärää”**

*Différencella* ei ole valtakuntaa, vaan se yllyttää kaikkien valtakuntien

tuhoamiseen. (Derrida 2003, 266.)

*Différance* ei kirjaimellisesti voida puhua, mikä on seurausta *différencen* kahtalaisesta strategiasta. Ensinnäkin *différencen* muotoilu rakentuu ranskan kielessä äänettömään eroon *différencen* ja *différencen* välillä, mikä strategisesti kääntää ympäri fonosentrisen hierarkian puheen ja kirjoituksen välillä. Puhe *différance* on näin ollen aina kirjoitukseen viittaavaa puhetta. Toisaalta *différencen* sijoittuminen kielen mahdollisuuden ennakkoehdoksi tuottaa toisenlaisen puhumisen mahdottomuuden, jossa *différance* ”siirtyy lakkaamatta paikaltaan toisistaan eroavien ja toisiaan lykkäävien korvausten ketjussa” (emt., 272). *Différance* puhumisen mahdottomuuden voidaan nähdä heijastavan läsnäolon tradition tuolla puolen vallitsevaa hiljaisuutta: olemusta pakeneva *différance* ei ole ilmaistavissa läsnäolon metaforalla.

*Différencen* kahtalainen strategia – toisaalta puheen ja kirjoituksen eron asettaminen ja toisaalta tämän eron tuolle puolen asettuminen – muodostuu tekstuaalisena performatiivina, jonka tyhjentävä aukikirjoittaminen on mahdotonta. Kuten Derrida toteaa: ”Se, että disseminaation, seminaalisen *différencen*, käsitteellinen sisältö ei ole tiivistettävissä, johtuu siitä, että sen hajottava voima ja muoto rikkovat semanttisen horisontin” (Derrida 1988, 51). *Différance* pyrkii uudelleenjärjestämään filosofian käsitteellistä kenttää, eikä sitä näin ollen voida ilmaista totutuilla filosofisen diskurssin keinoilla. Tämä tekee *différencen* ajattelusta haastavaa, sillä se vaati meitä luopumaan omaksumistamme ajattelumalleista. *Différance* ei ole palautettavissa filosofiseen järjestelmäämme, vaikka sillä kieltämättä onkin omat filosofiset vaikutushistoriansa ja yhtymäkohtia traditioon.

Vaikka fokukseni on puheen ja kirjoituksen välisessä dikotomiassa, ei kyse ole kuitenkaan pyrkimyksestä väittää ”*Différencen*” tekstin olevan redusoitavissa tämän yhden juonteen palvelukseen. Tällainen pyrkimys olisi luonnollisesti tuomittu epäonnistumaan. Kuten Derrida toteaa:

*Différencen* jäljityksessä kaikki on strategista tai uskaliaista. Strategista siksi, että mikään transsendentti ja läsnäoleva totuus kirjoituksen kentän ulkopuolella ei voi hallita kokonaisuutta teologisesti. Uskaliasta se on, koska tämä strategia ei ole yksinkertainen strategia siinä mielessä, että jossa strategian sanotaan ohjaavan taktiikkaa lähtien lopullisesta päämäärästä, *teloksesta*, tai hallinnasta, herruudesta ja liikkeen ja kentän lopullisesta haltuunottamisesta. Lopulta kyse on strategiasta vailla päämäärää. (Derrida 2003, 250.)

*Différance* pyrkii myös kyseenalaistamaan logosentrisiä oletuksia (tai arvostuksia), jotka järjestävät filosofiaa yksiselitteisten tarkoitteiden tai hierarkkisesti toisiinsa suhteutuvien käsitteiden varaan. *Différencen* tulkinnossa onkin oltava erityisen varovainen, jottei kirjoitus ajautuisi uusintamaan *différencen* alun perin vastustamaa filosofista traditiota, jossa tulkinta tulee helposti muodostaneeksi yhden haltuunottamisen ja jähmettämisen välineen.

”*Différencessa*” performatiivisuus voidaan nähdä osana Derridan ”kaksoiskirjoituksen” strategiaa. Pyrkinessään semanttisesti uudelleenjärjestelemään dekonstruoitavaa kenttää Derrida on todennut kulkevansa ”eriytyvän, jakautuvan tai moninkertaistuvan kirjoituksen kautta” (Derrida 1988, 48). Derridan mukaan mikään yksitasoinen kirjoittamisen tapa on voi määritelmällisesti tuottaa eroa vanhaan järjestelmään. Derrida myös itse nostaa esille kaunokirjallisen tekstin eräänä tapana tuottaa kaksihaaraista kirjoitusta (emt., 49).

On jossain määrin ilmeistä, että poly- ja disseminaatioon<sup>14</sup> tähtäävä strateginen kirjoitus joutuu tavalla tai toisella pitämään yllä yhtäaikaista useampaa kuin yhtä tasoa tai positiota. Erityisesti strategisen kirjoituksen kontekstissa, johon ”*Différance*” ja *différencen* (epä)käsite voimakkaasti kytkeytyvät, näyttääkin hedelmälliseltä – jollei välttämättömältä – lukea tekstiä

<sup>14</sup> Polysemia voitaneen ”suomentaa” monimerkityksisyydeksi, jolloin se viittaa merkityksen kerrostoitumisen lisäksi myös sisäisesti hajanaiseen ja ristiriitaiseen merkityssisältöön. Terminä disseminaatio on hieman hankalampi, sillä se viittaa enemmän merkityksien hajoamiseen tai merkityksien purkamiseen.

sen eksplisiittisten sisältöjen läpi, ohi ja ylitse. Vanhaa kirjoittamisen järjestelmää vastaan kääntyvää kirjoitus näyttäisi vaativan rinnalleen uusia lukemisen tapoja ja mahdollisuuksia.



## 6 YHTEENVETO

Kuten johdannossa totean, on tämän tutkielman tarkoitus tutkia J. L. Austinin muotoileman performatiivin käsitteen soveltuvuutta tekstuaaliseen ympäristöön, sekä hyödyntää käsitettä Jacques Derridan esseen ”*Différance*” analyysissä. Tekstuaalisen performatiivin käsitteen muotoilussa apuna on Derridan austinilaisesta performatiivista tekemät huomiot ja käsitettä vastaan esittämä kritiikki sekä Jonathan Cullerin aiheesta tekemät tärkeät huomiot.

Lähden liikkeelle performatiivin alkuperäisestä muotoilusta. Austinille performatiivin käsite on alun perin tarkoittanut sosiaalisessa tilanteessa suoritettua puheaktia. Puheakti nähdään onnistuneeksi silloin, kun se täyttää annetut kontekstuaaliset ehdot. Esimerkiksi käskyjen antaminen edellyttää puhujalta auktoriteettia. Tarkat kontekstuaaliset ehdot sekä teorian rajaaminen ”vakaviin” puhetilanteisiin asettuvat kuitenkin tekstuaalista ympäristöä vastaan. Tiukat kontekstuaaliset ehdot näyttävät liittyvän toiveeseen siitä, että performatiiviselle ilmaukselle voitaisiin kussakin tilanteessa löytää yksiselitteinen tarkoite. Tällainen puhujan (tai kirjoittajan) intentio kuitenkin tekee kaunokirjallisen tai filosofisen tulkinnan vaikeaksi. Derridan ja Cullerin huomioiden kautta pyrin käymään läpi näitä ongelmia.

Tutkielman toisessa osassa siirryn lukemaan Derridan esseetä ”*Différance*”. Taustoituksineen 24-sivuiseksi venyvä *différencen* a-kirjaimen analyysi voi vaikuttaa karnevalistiselta. On kuitenkin huomautettava, että tutkimuksen kohteena oleva filosofi on itse kritisoinut triviaalin tai marginaalisen sekä olennaisen välistä dikotomiaa ja omissa kirjoituksissaan tähdännyt näiden dikotomioiden kyseenalaistamiseen. Derrida on eksplikoanut näitä kysymyksiä haastattelukokoelmassaan *Positioita*. Marginaalisen ja olennaisen välisen vastakkainasettelun lisäksi Derrida on kritisoinut ja uudelleenkirjoittanut myös monia muita länsimaisessa ajattelussa toistuvia hierarkkisia vastakkainasetteluja. ”*Différance*”analyysini tärkeä lähtökohta onkin Derridan esittämä fonosentrismen kritiikki. Fonosentrismilla viitataan

puheen ja kirjoituksen väliseen vastakkainasetteluun, jossa puhe asetetaan hierarkkisesti kirjoituksen yläpuolelle liittämällä puheeseen läsnäolon ja välittömyyden attribuutteja, joita vasten kirjoitus – ”puhutun kielen kuva” – asettuu.

Kolmas tärkeä teoreettinen lähtökohtani on Derridan strategisen kirjoituksen sekä dekonstruktion käsitteet. Varhaisessa tuotannossaan Derrida on luonnehtinut dekonstruktioita kentän (tässä tapauksessa filosofinen diskurssi tai traditio) semanttiseksi uudelleen järjestämiseksi. Dekonstruktio kulkee kahden vaiheen läpi, joista ensimmäisessä diskurssin oletettava dikotominen hierarkia (puhe–kirjoitus, olennainen–marginaalinen, merkitty–merkitsijä ja niin edelleen) käännetään ylösalaisin. Dekonstruktion toisessa vaiheessa semanttinen kenttä pyritään uudelleenjärjestämään tavalla, joka ei ole redusoitavissa vanhaan järjestelmään. Tällöin olennaiseksi muodostuu uuden ”käsitteen” ilmaantuminen kentälle. Määritelmällisesti mikään yksitasoinen tai yksipositioinen kirjoitustapa ei voi tuottaa mainittua eroa vanhaan järjestykseen, minkä vuoksi dekonstruktion on toisessa vaiheessaan tukeuduttava ”kaksihaaraiseen” kirjoitukseen. Derrida toteaa muokanneensa erilaisia merkkejä niin kaunokirjallisessa kuin filosofisessa tekstissä. Jossain määrin implisiittisesti olen olettanut performatiivisuuden toimivan ”*Différançen*” tekstissä kaksoiskirjoituksen mahdollistavana strategiana. Kaunokirjallisten tai kaunokirjallisina pidettyjen keinojen hyödyntäminen voidaan nähdä yhtenä tapana tuottaa kaksipositioinen teksti, joka muuntaa semanttisen horisontin. Derridalle näyttäisi olevan tärkeää, että filosofinen teksti pystyy ilmaisemaan jotakin uutta äärimmäisen radikaalissa mielessä, mikä käytännössä tarkoittaa kielen mahdollisuuksien laajentamista.

Tutkielmani viimeisessä luvussa pyrin kirjoittamaan auki ”a:n pyramidisien hiljaisuuden”. Tulkitin *différance*-käsitteen muotoilun dekonstruktiivisena tekona, jonka strategiana on ensimmäisessä vaiheessa kääntää nurin puheen ja kirjoituksen välinen hierarkia. Uudissanan *différance* muotoiltiin alun perin ranskan kielen eroa tarkoittavaan sanan *différence* kautta. Sanojen välinen ero jää kuitenkin ranskan kielessä ääntymättömäksi, minkä vuoksi

*différance*sta puhuttaessa joudutaan aina viittaamaan sanan kirjoitettuun muotoon, mikä yhdessä mimetologisen premissin (oletus imitoidun ensisijaisuudesta imitoijaan nähden) kanssa aiheuttaa hierarkian kääntymisen. Derridan luonnehdinta dekonstruktiosta kaksivaiheisena prosessina edellyttää lisäksi kannanottoa semanttisessa horisontissa tapahtuneisiin muutoksiin. Pyrin argumentoimaan, että *différance* muokkaa diskurssia asettumalla tilaan, jota ei ollut ennen *différencen* ilmaantumista. Pyrkiessään asettumaan puheen ja kirjoituksen dikotomiaa vastaan *différance* pyrkii osoittamaan ensinnäkin sen, ettei puhtaasti foneettista kirjoitusta ole, eli uudelleenjärjestämään perinteistä käsitystämme. Toisaalta Derrida nimeää *différencen* kielen erojen ei-havaittavaksi alkuperäksi, joka siirtyy paikaltaan nimeämisen ketjussa. Saussurelaisessa kielikäsitelyssä kielen merkitysten nähdään syntyvän erottelujen kautta, ja Derrida nimeää *différencen* näiden erojen ei-havaittavaksi ja ei-läsnäolevaksi alkuperäksi, joka ei asetu enää sen enempää puheen kuin kirjoituksenkaan alueelle. Itse asiassa *différance* ei lainkaan *ole*. Oma nimeään pakeneva *différance* ei ole ymmärrettävissä läsnä- ja poissaolon kategorioiden järjestämästä filosofisesta järjestyksestä käsin, sillä *différance* nimenomaisesti *eroaa* tai *erottautuu* itsestään.

Olen alun perin kiinnostunut Derridan työstä juuri sen vuoksi, että se kysyy ja kyseenalaistaa kirjallis(uud)en ja filosofian vastakkainasettelua. Derridan projekti toteutuu yhtäaikaaisesti muodon ja sisällön tasolla. Kirjallisuusteoria on jo kauan sitten irrottautunut muodon ja sisällön vastakkainasetteluista ja siirtänyt fokuksensa näiden keskinäiseen dynamiikkaan. Filosofian avautuminen kohti muodon ja kirjoituksen analyysia näyttää välttämättömältä, jotta käsitys Derridasta ajattelijana voisi laajentua ja tarkentua. A:n pyramiidinen hiljaisuus ei ole vain *différencen* a:n hiljaisuutta, vaan merkitsee laajemmin kirjoitetun merkin ympärille kiertyvää keskustelun poissaoloa.

Maebh Long (2014) on todennut monien filosofian ohittavan filosofian ja kirjallisuuden välisen suhteen monimutkaisuuden. Long nimeää Derridan filosofiksi, joka on hyvin

tietoinen siitä, ettei poeettisen ja sisällöllisen välillä ole selvärajaista eroa: poeettinen ja teettinen kietoutuvat yhteen ja ajattelun täytyy huomioida tämä monimutkaisuus. (Long 2014, 1–2.) Longin poeettisen ja teettisen välinen vuorovaikutus voisi kenties kääntyä myös muodon ja sisällön vuorovaikutukseksi: kirjoituksen muotoa (tyyliä, käytettyjä keinoja jne) ei tarvitse nähdä filosofiselle sisällölle alisteisena *merkitsijänä*, joka ei olennaisesti vaikuta siihen, mistä puhutaan. Ylipäätään tällainen vastakkainasettelu ja käsitys kirjoituksesta ei ylipäätään ole ymmärrettävä sen enempää Saussuren holistisessa kuin Derridan kontekstuaalisessa merkitysteoriassa. Long onkin todennut, ettei tyyli ole ilmauksen tyylittelyä tai estetisointia vaan ilmauksen olemus itsessään: yhtäaikaaisesti pinta ja syvyys, ilmaiseminen tapa sekä sisältö (emt., 2). Vaikkei kirjoituksen muoto yksiselitteisesti tuota sisältöä, tekstin eksplisiittisenkin tason tulkinta kytkeytyy muodon antamiin lukuohjeisiin. Ja sama pätee myös toiseen suuntaan: kirjoituksen muoto kommunikoi sisältöjen kanssa siten, että tapamme tulkita kirjoituksen muodon ja rakenteiden tuottamia merkityksiä muodostuu aina suhteessa pintatason representoivaan sisältöön. Muotoa ja sisältöä ei ylipäätään voida erottaa toisistaan, sillä muoto on aina osa sisältöä ja päinvastoin.

Kysymys kirjoituksen muodosta ei kuitenkaan ole pelkästään kielifilosofinen, vaan siihen kytkeytyy kysymyksiä kirjoituksen strategioista ja mahdollisesta politiikasta. Esimerkiksi feministisessä ajattelussa filosofisen tyylin tutkimusta ja reflektointia on pidetty muun muassa objektiivisuuden lähtökohtana (Lehtinen 2013, 122).<sup>15</sup> Myös Derridalle kirjoituksen muodon kysymys on poliittinen: tapamme käsittää kirjoitus ja filosofia on hierarkkisesti järjestytynyt, ja siihen kytkeytyvien luutuneiden ajatusmallien horjuttaminen on alusta asti ollut Derridan filosofisen projektin ytimessä.

Omaksuessaan tyylillisiä ja muodollisia strategioita kirjoitus ajautuu väistämättä konfliktiin muun muassa akateemisten kirjoitus- ja lukukäytänteiden kanssa. Traditio on jossain määrin

---

<sup>15</sup> Lehtinen toteaa, että hänen käyttämänsä tyylin käsite on pikemminkin eksistentiaalinen kuin kirjallinen (Lehtinen 2013, 110). Haluan kuitenkin ottaa argumentin esille, sillä se kysyy samaa esteettisen ja olennaisen välistä rajaa.

sitoutunut (esi)filosofiseen oletukseen, jonka mukaan tiettyjä hyväksi havaittuja menetelmiä käyttäen lähestytään parempaa tietoa. Näihin menetelmät eivät kuitenkaan ole neutraaleja vaan niihin kytkeytyy paljon oletuksia esimerkiksi siitä, mikä filosofisessa ajattelussa on olennaista ja mikä marginaalista. Dekonstruktion harjoittama ”marginaalien lukeminen” saattaa joissain tapauksissa vaikuttaa mielivaltaiselta. Kuten Aylesworth on todennut, ei dekonstruktion käytänteisiin liittyvä arbitraarisuus merkitse kuitenkaan keinotekoisuutta siinä mielessä, että lukija voisi mielivaltaisesti päättää tekstin sisällöstä (Aylesworth 2013). Dekonstruktio avaa myös filosofisen toiminnan luonnetta ja sen voidaan nähdä laajentavan filosofisen ajattelun mahdollisuuksia, sillä juuri olennaisen ja marginaalisen välinen erottelu näyttäisi säätelevän sitä, mitä ovat sopivat filosofisen reflektion kohteet.

Derridan dekonstruoivat luennat ovat kuitenkin herättäneet aktiivista kritiikkiä. Tunnetuimpia esimerkkejä tästä lienee Derridan ja Searlen kirjeenvaihto, joka on julkaistu kirjana (ks. Derrida 1977). Joissakin tapauksissa Derridan ajattelua on yritetty (enemmän tai vähemmän hyväntahtoisesti) myös sovittaa akateemisen lukemisen käytäntöihin. Hyvä esimerkki tällaisesta luennasta on Kevin Mulliganin (1991) Derrida- ja Husserl-luenta. Joissain tapauksissa on kirjoitettu myös rationaaliselta pohjalta, kuten Russell Daylightin Saussure-puolustuksessa (katso Daylight 2012). Monesti Derridan kriitikot ovat vähintään implisiittisesti pyrkineet osoittamaan, että Derrida on *ei ole ymmärtänyt* tai on *ymmärtänyt väärin* kohdefilosofin ajattelua. Oma tarkoitukseni ei ole kuitenkaan väittää, että Mulligan tai Searle ovat ymmärtäneet Derridan väärin. Kyse on pikemminkin siitä, että Derridan teksteissä huomiotta on jätetty se, mitä traditiossa on ylipäätään totuttu pitämään marginaalisena tai epäolennaisena. Derridan kirjoituksissa muoto kuitenkin nostetaan keskiöön, ja olennaisen ja marginaalisen välinen vastakkainasettelu ylipäätään kyseenalaistuu.

Derrida on useampaan otteeseen eksplikoinut omaa kiinnostustaan kaunokirjalliseen muotoon ja sen filosofisiin mahdollisuuksiin. Derrida on myös suoraan todennut pitäneensä toimimista kaunokirjallissa *tekstissä* suorastaan välttämättömänä tiettyjen filosofisten tavoitteidensa

kannalta (ks. esim. Derrida 1998, 49). Näiden keinojen analyysi näyttäisi hedelmälliseltä myös filosofisessa kontekstissa, sillä niin rakenteiden, tyylivalintojen kuin performatiivienkin luonne valottuu aina suhteessa siihen tulkintaperinteeseen, jonka piirissä liikutaan. Derridan tulkitseminen filosofina tuottaa erityyppistä tutkimusta kuin Derridan tarkasteleminen esseistinä.

Seuraava runouteen liittyvä lainaus on nähdäkseni paikallaan myös Derridasta keskusteltaessa. Erika Laamanen viittaa Richard Stamelmanin huomioihin todetessaan, että ”kaikessa tarkoituksellisessa hämäryydessään runo haluaa kommunikoida, mutta mahdollisia merkityksiä ei tule etsiä representaation sisällöstä vaan itse representoinnista” (ks. Laamanen 2014, 1). Lainaus liittyy (nyky)runoden lukemiseen, mutta haluan nostaa sen esille, sillä se näyttäisi kommunikoivan myös Derrida-tutkimuksen ongelmien kanssa. Nykyrunoudelle ja Derridalle on yhteistä se, että molempia on kritisoitu hämäryydestä ja vaikeaselkoisuudesta, ja molempien tapauksessa kysymys näyttäisi liittyvän kirjoituksen epäkonventionaaliseen muotoon. Lainausta vähemmän radikaalisti (sillä nähdäkseni myös representaation sisältö on Derridan lukemisessa edelleen täysin legitiimi tapa etsiä merkityksiä) olen halunnut Derridan tapauksessa kiinnittää huomion juuri ”*Différance*” esitystapaan: millä keinoin kirjoitus merkitsee ja miten nämä keinot eivät ainoastaan heijasta, vaan itse asiassa muokkaavat ja tuottavat sisältöä. ”*Différance*” kielifilosofinen sisältö esitetään muodossa, joka yhtäältä kysyy kaunokirjallisen ja filosofisen vastakkainasettelua. Toisaalta käsitteen muotoilu tuottaa häiriön filosofiseen keskusteluun silloin kun sitä käydään puhutussa muodossa. Puhuttu muoto ei pysty viittamaan *différanceen* viittaamatta kirjoitukseen, jolloin puhe *différancesta* tulee korostaneeksi omaa muotoansa *puheena*. Filosofinen keskustelu ei tällöin enää pysty esiintymään suoraviivaisena, muodosta riippumattomana ajatustenvaihtona. Puhe *différancesta* onkin aina puhetta filosofisesta muodosta, a:n pyramiidisesta hiljaisuudesta, sillä *différanceen* ei voida viitata viittaamatta puheen ja kirjoituksen eroon ja muodon merkitykseen. Tiettyjen kaunokirjallisinä pidettyjen keinojen tuominen filosofiselle areenalle ei ole ainoastaan sen laajentamista, *mitä on mahdollista sanoa*, vaan myös poliittinen teko,

joka tuo päivänvaloon kirjoittamisen konventioita, joista filosofit eivät aina itsekään ole tietoisia.

Kysymys ei ole pelkästään yksittäisistä performatiiveista vaan sen tunnustamisesta, että konventionaalisen propositionaalisen kirjoitustavan rinnalla elää myös muita merkitsemisen tapoja ja mahdollisuuksia. Derridalle filosofiseen ja kaunokirjalliseen tekstiin liittyy myös strategisia piirteitä, minkä vuoksi *tekstuaalisuuden* analyysi erityisesti Derridan tapauksessa on äärimmäisen tärkeää, sillä se kytkeytyy elimellisesti kirjoituksen filosofis-poliittisiin lähtökohtiin. Toisaalta Derridan kirjoituksen filosofiassa esteettisen ja semanttisen, muodon ja sisällön välisen vastakkaisuudet murtuvat, ja tämän murtuminen näyttäisi vaativan uuden lukuasennon ottamista.

## **KIRJALLISUUS**

Aristoteles (1994): Tulkinnasta. Teoksessa Teokset 1. Suomentanut Juha Sihvola. Helsinki: Gaudeamus.

Austin, J. L. (2009): How to Do Things with Words. Oxford: Oxford University Press.

Aylesworth, Gary (2013): Postmodernism. Teoksessa Zalta (toim.) 2014. Tulostettu 8.10.2014. <<http://plato.stanford.edu/entries/postmodernism/>>

Culler, Jonathan (2000): Philosophy and Literature: The Fortunes of the Performative. Poetics Today 21:3, s. 503–520.

Culler, Jonathan (2007): The Literary in Theory. Stanford: Stanford University Press.

Daylight, Russell (2012): The Passion of Saussure. Language & Communication 32:3, s. 240–248.

Derrida, Jacques (1976): Of Grammatology. Englanniksi kääntänyt Gayatri Chakravorty Spivak. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Derrida, Jacques (1977): Limited Inc. Englanniksi kääntänyt Samuel Weber. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.

Derrida, Jacques (1988): Positioita. Suomentanut Outi Pasanen. Helsinki: Gaudeamus.



Derrida, Jacques (2003): Platonin apteekki. Suomentaneet Teemu Ikonen & Janne Porttikivi. Helsinki: Gaudeamus.

Gasché, Rodolphe (1986): The Tain of the Mirror. Cambridge MA: Harvard University Press.

Hansen, Jennifer (2014): Continental Feminism. Zalta (toim.) 2014. Tulostettu 8.10.2014.  
<<http://plato.stanford.edu/entries/femapproach-continental/>>

Helgeson, James (2011): What Cannot Be Said: Notes on Early French Wittgenstein Reception. Paragraph 34:3, s. 338–357.

Hillis Miller, J. (2007): Performativity as Performance/Performativity as Speech Act: Derrida's Special Theory of Performativity. South Atlantic Quarterly 106:2, s. 219–234.

Husserl, Edmund (1982): Logical Investigations, Vol. 2. Atlantic Highlands, New Jersey: Humanities Press Inc.

Ikonen, Teemu & Porttikivi, Janne (2003): Johdannoksi: kääntämisen vaikeudesta. Teoksessa Derrida 2003, s. 7–20.

Kaarto, Tomi (2006): Derrida ja tekijän intentio. Teoksesta Kurikka & Pynttäre (toim.) 2006, s. 84–105.

Kurikka, Kaisa & Pynttäre, Veli-Matti (toim.) (2006): Tekijyyden tekstit. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laamanen, Erika (2014): Random-runous: yritys määritelmäksi. Tuli&Savu 18:3, s. 10–14.

Lawlor, Leonard (2014): Jacques Derrida. Teoksessa Zalta (toim.) 2014. Tulostettu 8.10.2014.  
<<http://plato.stanford.edu/entries/derrida/>>

Lehtinen, Virpi (2007): On Philosophical Style: Michèle Le Doeuff and Luce Irigaray. *European Journal of Women's Studies* 14: 109, s. 109–125.

Long, Maebh (2014): Inimitable Idioms: Style, Literature and Philosophy. *Parallax* 20:1, s. 1–3.

Longworth, Guy (2013): John Langshaw Austin. Zalta (toim.) 2013. Tulostettu 8.10.2014.  
<<http://plato.stanford.edu/entries/austin-jl/>>

McDonald, Henry (2003): The Performative Basis of Modern Literary Theory. *Comparative Literature*. 55:1, s. 57–78.

Mulligan, Kevin (1991): How Not to Read: Derrida on Husserl. *Topoi* 10, s. 199–208.

Saussure, Ferdinand de (1966): *Course in General Linguistics*. Englanniksi kääntänyt Wade Baskin. New York: McGraw-Hill Paperbacks.

Sbisá, Marina (2002): Speech Acts in Context. *Language & Communication* 22:4, s. 421–437.

Vrahimis, Andreas (2011): Nonsense and Absurdity: Carnap's use of Husserl's Theory of Meaning. *Review of Contemporary Philosophy* 10:1, s. 133-140.

Wortham, Simon Morgan (2010): *The Derrida Dictionary*. New York: Continuum.

Zalta, Edward (toim.) (2013): Stanford Encyclopedia of Philosophy. (Winter 2013 Edition)  
Saatavilla www-muodossa <http://plato.stanford.edu/>.

Zalta, Edward (toim.) (2014): Stanford Encyclopedia of Philosophy. (Spring 2014 Edition).  
Saatavilla www-muodossa: <http://plato.stanford.edu/>.